

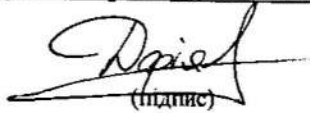
**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО (ЗАОЧНОГО)
НАВЧАННЯ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ НА
СВІТОВОМУ РИНКУ ПОСЛУГ**

бувачки вищої освіти магістерського рівня, II курсу,
пн МЕМз-21-1,
ціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
ітня програма (міжнародні економічні відносини)

Швець Дарії Сергіївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

уковий керівник

Коляда О.В., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

івник освітньо-професійної
грамми

Стежко Н.В., д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

пущено до захисту за рішенням кафедри

рокол від « 19 » січня 2023 № 2

ідувач

редри

Стежко Н.В., д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Реєстрація № 1

23.01.2023

(дата)

[підпис]
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту

(до захисту, на доопрацювання)

03.01.2023

(дата)

[підпис]
(підпис)

Результат захисту

90 / A
(оцінка)

08.02.2023

(дата)

[підпис]
(підпис)

Голова комісії:

[підпис]
(підпис)

Чарченко А.А.

(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[підпис]
(підпис)

Степан М.В.

(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Белінська Я.В.

(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Голоско О.В.

(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю

Діапазон оцінки в балах

Фактична кількість балів

Примітки

Дата.
П.І.П.:
керівника,
голови
комісії
членів
комісії,
секретаря,
(підписи)

ОЦІНЮВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ

від 0 до 30

28

08.08.2023
Харченко А.А.
Степанко Н.В.
Белінська Я.В.

кваліфікаційної роботи
теоретичного матеріалу,
зв'язок з практичним, вміння
доставляти матеріал в логічній
послідовності, наявність
нових та пропозицій)

отримання вимог щодо

від 0 до 10

8

вимог щодо
часне виконання роботи на
етапах у встановлені
дедлайни

від 0 до 5

5

Харченко А.А.
Степанко Н.В.
Белінська Я.В.

рецензент

від 0 до 5

4

Харченко А.А.
Степанко Н.В.
Белінська Я.В.

РАЗОМ БАЛІВ*

від 0 до 50

45

ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ

повідь

від 0 до 10

9

ознайомлений матеріал

від 0 до 5

5

Знання теоретичного та
практичного матеріалу, вміння
повідати на запитання

від 0 до 25

22

Апробація (участь у
конференціях)

від 0 до 10

5

РАЗОМ БАЛІВ

від 0 до 50

49

ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ

від 0 до 100

90

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	ЕКТС Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5	08.08.2023	Харченко А.А. Степанко Н.В. Белінська Я.В. Харченко А.А.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

зачально-науковий інститут/факультет Центр післядипломної освіти та
станційного (заочного) навчання

редра міжнародних економічних відносин

ціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

зіння програма «Міжнародні економічні відносини»

Затверджую

Завідувач кафедри

ЧВ «01» 11 2021

авдання на кваліфікаційну магістерську роботу здобувачу вищої освіти

Швець Дарії Сергіївни

ема кваліфікаційної магістерської роботи

інка конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг

верджена наказом ректора від «31» грудня 2021 №138

трок здачі закінченої роботи - 8 грудня 2022 р.

Цільова установка - дослідження сукупності економічних відносин, які
викають під час експорту та імпорту послуг на світовому ринку послуг.

гою роботи є встановлення сучасних тенденцій функціонування світового
рку послуг, місця України на ньому та виявлення перспектив її розвитку.

ектом дослідження є світовий ринок послуг.

зметом дослідження є оцінка конкурентоспроможності України на світовому
рку послуг.

ою дослідження Державна служба статистики України, Світовий банк,
світній економічний форум, Міністерство фінансів України, Світова
анізація торгівлі.

зихідними даними по роботі є праці та розробки вітчизняних та іноземних
ковців та експертів, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо
лювання світового ринку послуг, статистичні матеріали Державної служби
истики України, Євростату, періодичні видання, наукові статті, інтернет
/рси тощо.

ерелік графічного матеріалу: 19 рисунків

АНОТАЦІЯ

Швець Дарії Сергіївни

Оцінка конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг

В роботі розглянуто теоретичні засади ті методології забезпечення конкурентоспроможності країн на світовому ринку послуг, розкрито сутність та зміст міжнародної конкурентоспроможності національних економік та проведено дослідження методологій забезпечення конкурентоспроможності країни на світових ринках.

Проаналізовано стан, динаміку та структуру міжнародної конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг, сучасний стан та основні тенденції розвитку світового ринку послуг, оцінено конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на світовому ринку послуг.

Завдяки проведеній роботі визначено проблеми і перспективи покращення конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг.

Ключові слова: конкурентоспроможність, світовий ринок послуг.

Дипломна робота складається із 45 сторінок, містить 5 таблиць, 19 рисунків, 5 додатків. Список використаних джерел містить 37 найменувань.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи - 2022.

Рік захисту кваліфікаційної магістерської роботи - 2023.

ANNOTATION

Shvets Dariyi Serhiyivny

Assessment of Ukraine's competitiveness on the global services market

The paper examines the theoretical foundations and methodologies of ensuring the competitiveness of countries in the world market of services, reveals the essence and content of the international competitiveness of national economies, and conducts a study of the methodologies of ensuring the competitiveness of the country in world markets.

The state, dynamics, and structure of Ukraine's international competitiveness on the global services market, the current state and main trends in the development of the global services market, and the competitiveness of domestic enterprises on the global services market were analyzed.

Thanks to the work carried out, the problems and prospects for improving Ukraine's competitiveness on the global services market have been determined.

Keywords: competitiveness, world services market.

The thesis consists of 45 pages, contains 5 tables, 19 figures, 5 appendices. The list of used sources contains 37 items.

The year of completion of the qualifying master's thesis is 2022.

The year of defense of the qualifying master's thesis is 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПОСЛУГ	5
1.1. Сутність та зміст міжнародної конкурентоспроможності національної економіки	5
1.2. Дослідження методології забезпечення конкурентоспроможності країни на світових ринках	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ, СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПОСЛУГ	15
2.1. Сучасні стан та основні тенденції розвитку світового ринку послуг	15
2.2. Оцінка конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому ринку послуг	28
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПОСЛУГ	37
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси глобалізації в сучасному світовому господарстві сприяють тому, що ринок послуг збільшує темпи власного розвитку. Ключовими тенденціями економічного розвитку різних держав є зростання обсягів функціонування сфери послуг, збільшення доходів від сервісної діяльності, зростання зайнятості, збільшення частки імпорту і експорту послуг. В міжнародних масштабах відбуваються глобальні, трансформаційні зміни в секторі сервісної діяльності, у зв'язку із чим сучасну економіку інколи називають «економікою послуг».

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що однією із основних причин сучасних кризових явищ та низької конкурентоспроможності українських наданих послуг є нездатність вітчизняних господарюючих суб'єктів боротися за розширення своєї частки на світових ринках, просувати власні послуги та формувати свого споживача, поставивши його інтереси у центр усієї виробничо - комерційної діяльності.

В умовах глобалізації світової економіки глобалізується і конкуренція суб'єктів господарювання. Переважно завжди це конкуренція із відомими, великими компаніями. Нині не можна розраховувати на те, що знайдеться ринок, недоступний для світових надавачів послуг, тому проблема забезпечення конкурентоспроможності в контексті надання власних послуг потребуватиме постійних рішучих дій для свого вирішення.

Тому дослідження сучасних тенденцій світового ринку послуг та оцінки конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг є актуальною науковою проблемою, особливо враховуючи те, що динаміка змін кон'юнктури та мінливість ринку послуг значно вища, ніж товарного ринку.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Дослідженню фундаментальних засад функціонування світового ринку послуг та місця в ньому України присвячені роботи Боярчука А.І., Діжака О.Я.,

Дороніної І. І., Дудинця Л.А., Курія С. О., Лебедевої В. К., Лєснікової М. В., Плющика І.А., Попад'їної Т.А., Рудича Л.В., Шевченка О. М. та інших.

Однак, незважаючи на значні досягнення науковців стосовно оцінки конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг, практичне їх дане питання вимагає комплексного підходу із врахуванням глобальних змін у світовій економіці. Отже, все вищенаведене обумовило вибір теми роботи та її актуальність.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є встановлення сучасних тенденцій функціонування світового ринку послуг, місця України на ньому та виявлення перспектив її розвитку.

Головними завданнями дипломної роботи є:

- визначити сутність та зміст міжнародної конкурентоспроможності національної економіки;
- дослідити методологію забезпечення конкурентоспроможності країни на світових ринках;
- проаналізувати сучасний стан та основні тенденції розвитку світового ринку послуг;
- оцінити ефективність з торгівлі послугами між Україною та державами світу;
- висвітлити проблеми і перспективи покращення конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин, які виникають під час експорту та імпорту послуг на світовому ринку послуг.

База дослідження. Базою дослідження статистичні та інформаційні джерела торгівлі послугами на світовому ринку послуг.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є оцінка конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг.

Методи дослідження. В роботі використано такі методи: абстрагування і теоретичного узагальнення (при визначенні сутності понять і категорій);

аналізу, синтезу, індукції і дедукції (під час дослідження питань форм і систем оплати праці); діалектичний та системний (під час дослідження методології забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг); порівняльного аналізу (під час оцінки динаміки і структури світового ринку послуг); аналітичний і спостереження (під час оцінки ефективності з торгівлі послугами між Україною та державами світу); узагальнення (при складанні пропозицій і висновків).

Джерела інформації. Джерелами інформації є праці та розробки вітчизняних та іноземних науковців та експертів, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання світового ринку послуг, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Євростату, періодичні видання, наукові статті, інтернет ресурси тощо.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Практична значущість нашого дослідження полягає в систематизації теоретико - практичних підходів щодо оцінки конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 5 таблиць, 19 рисунків, 5 додатків. Список використаних джерел містить 37 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

1.1. Сутність та зміст міжнародної конкурентоспроможності національної економіки

В останні кілька десятиліть економічна конкуренція між країнами загострилася. Мало не кожна держава прагне стати впливовим і важливим гравцем на полі міжнародних економічних відносин і зайняти належне їй місце на світовому ринку, щоб запобігти основним ризикам, які породжує глобалізація. Навіть якщо є певні сумніви в тому, що держави/нації все ще конкурують, то підтвердження тому – відкриті ринки, на якому конкурують не лише підприємства, а отже і країни. На макрорівні ми маємо докази конкуренції між державами – в сфері ресурсів (наприклад, інвестиції, нафта), в сфері довкілля («зелені технології») тощо. Досвід Світової економічної кризи показав, що найбільш вразливими до зовнішніх ризиків є країни з низьким рівнем національної конкурентоспроможності. Отже, конкурентоспроможність підприємства на міжнародних ринках є дуже важливим фактором для його довгострокового розвитку.

Міжнародна конкурентоспроможність — це здатність держави конкурувати з іншими державами, отримуючи при цьому прибуток.

По суті, країна, яка продає товари чи послуги, є конкурентом для інших країн на одному й тому самому ринку. Міжнародна конкурентоспроможність – це ступінь, до якого товари та послуги країни можуть витримати випробування міжнародних ринків, одночасно зберігаючи та збільшуючи доходи її населення в довгостроковій перспективі. [1]

Серед вітчизняних і зарубіжних вчених не існує єдиної думки щодо сутності поняття «міжнародна конкурентоспроможність країни» та його

співвідношення з низкою інших взаємопов'язаних однопорядкових категорій, таких як конкуренція, конкурентні переваги, конкурентні позиції і конкурентний статус. Окремі з них навіть стверджують, що конкурують на світовій арені не країни, а корпорації, а в умовах глобалізації конкуренція між державами взагалі зникає, що позбавляє сенсу досліджувати конкурентоспроможність країн. Але навіть за умов посилення тенденції регіоналізації, інтеграції та глобалізації у світовій економіці конкурентна боротьба між країнами не тільки не зникає, а навпаки загострюється, набуваючи нових форм свого прояву. [3]

У додатку А представлені деякі визначення категорії конкурентоспроможності з погляду науковців різних економічних шкіл.

Як відомо, конкурентоспроможність у загальному визначенні — це володіння суб'єктом певними властивостями, які дають йому можливість розвиватись на інноваційній основі та перемагати у конкурентній боротьбі. Якщо суб'єкт їх не має, то не спроможний вступити у тривалу конкурентну боротьбу на відповідному ринку. Основним фактором високої конкурентоспроможності суб'єктів міжнародних економічних відносин є їх сприйнятливість до інновацій. Тобто усі конкурентоспроможні суб'єкти дотримуються інноваційного типу поведінки. Це справедливо і на державному рівні. Саме потужний економічний потенціал дає змогу країні та її фірмам успішно конкурувати на світових ринках. Втім, конкурентоспроможність країни перетворюється на динамічний процес постійних змін і оновлень, які дають імпульс до еволюційного розвитку, та додаткові конкурентні переваги. [13]

Міжнародну конкурентоспроможність країни можна розглядати як здатність національного виробництва отримати конкурентні переваги в міжнародних торговельних відносинах. Ці переваги важливі для добробуту країни, який являє собою суму добробутів економічних агентів, що функціонують на ринку: підприємців-виробників, споживачів-покупців і держави.

Отже, можна стверджувати, що існує певний взаємозв'язок між використанням конкурентних переваг та рівнем національного добробуту, котрий можна як підвищити завдяки діяльності країни на світовому ринку, так і знизити. З іншого боку, рівень національного добробуту безпосередньо впливає на здатність країни формувати власні конкурентні переваги.

Рекомендації щодо визначення та використання конкурентних переваг національного господарства відображено в теоріях міжнародної торгівлі. Можна виділити дві групи концепцій міжнародної торгівлі залежно від того, що саме в них пропонується розглядати як основу утворення конкурентних переваг країни.

До першої групи слід зарахувати початкові теорії: меркантилізм, теорію абсолютних переваг А. Сміта, теорію порівняльних переваг Д. Рікардо, модель торгівлі Хекшера – Оліна, які основою виграшу країни на світовому ринку визнають її здатність найбільш раціонально використовувати наявні фактори виробництва. Значна увага в них приділяється наявності факторів виробництва, різниці в технологіях виробництва, здатності підвищити продуктивність праці, знизити витрати виробництва.

Ще Д. Рікардо обґрунтував появу порівняльних переваг країни від спеціалізації. Слід зазначити, що порівняльні переваги країни не є статичним показником, адже з часом деякі з них можуть зникати, водночас з'являються нові.

Одним з істотних недоліків моделі Д. Рікардо вважається дуже спрощений і трохи обмежений погляд на процес власне виробництва, за якого використовується лише один фактор виробництва та припускається, що технологія виробництва в різних країнах повинна відрізнятися. Дещо схожі рекомендації стосовно кооперації в розвитку міжнародних торговельних відносин подали Хекшер і Олін у власній моделі міжнародної торгівлі. Цю модель доопрацювали Столпер, Самуельсон та Рибчинський, які основу конкурентних переваг країни вбачали у нерівномірному забезпеченні різних країн факторами виробництва, у спеціалізації та експорті тих продуктів, при

виробництві яких використовувалися б надлишкові для країни ресурси. Загальновідомий факт, що класифікація факторів виробництва у цій моделі не зовсім відповідала дійсності (парадокс Леонтьєва), адже практичні дослідження з метою перевірки ефективності зазначених вище рекомендацій у деяких випадках (наприкладі економіки США) показали, що ситуація розвивається у зворотному напрямку, коли країна, що класифікується як насичена капіталом, імпортує продукцію, у виробництві якої значною мірою використовується капітал, а експортує ту, у виробництві якої використовується робоча сила.

Подальші наміри національних економік формувати конкурентні переваги за допомогою використання і навіть додаткової розробки надлишкових факторів, спроби їх збільшити задля того, щоб збільшити експорт, призвели до серйозних негативних наслідків, так званої “голландської хвороби”, результатом якої виявилось зростання інфляції й безробіття через непропорційний розвиток національного виробництва. До того ж у середині XX ст. все частіше відзначався той факт, що країни в різних пропорціях наділені факторами виробництва, а отже, використання рекомендацій моделі Хекшера – Оліна призведе знову до зменшення світового добробуту, а в остаточному результаті й до зменшення національного добробуту також.

До другої групи концепцій світової торгівлі зараховуємо так звані теорії неотехнологічного напрямку, які більш детально тлумачать ресурси країни, приділяють увагу таким факторам, як розвиток науки й техніки та інноваційний потенціал країни. Отже, якщо в теоріях міжнародної торгівлі, зарахованих до першої групи, для отримання виграшу національної економіки використовуються переважно методи цінової конкуренції, то в концепціях, що формують другу групу, значну роль відіграють нецінові методи конкурентної боротьби.

Теорія технологічного розриву, запропонована на початку 1960-х рр. М. Познером, стверджує, що країна, яка отримає можливість виробляти технологічно новий продукт, отримає конкурентні переваги на міжнародному ринку, адже власне конкуренти будуть відсутні. Отримання виграшу

зумовлюється дією споживчого лагу, тобто часом, який знадобиться споживачам інших країн для того, щоб усвідомити необхідність нового продукту і сформувати попит на нього. Істотним недоліком даної моделі торговельних відносин слід вважати недовговічність виграшу, зумовленого дією імітаційного лагу, тобто часом, який знадобиться виробникам інших країн для того, щоб усвідомити можливість формування нового типу конкурентних переваг і скопіювати технологію виробництва. Отже, така модель торгівлі буде ефективною лише до того часу, поки технологічно новий продукт, що пропонується на світовому ринку, залишатиметься нестандартним.

Р. Вернон пізніше доопрацював теорію технологічного розриву, він запропонував пов'язати інноваційний потенціал національних економік та їх здатність до створення абсолютно нових продуктів з життєвим циклом самого продукту і визначити, на якій саме стадії життєвого циклу товару необхідно розвивати його виробництво і в яких саме країнах. Таким чином, окрім загальновідомої класифікації стадій життєвого циклу продукту, було запропоновано класифікацію країн: країни-новатори, країни-послідовниці та інші країни. Згідно з цією теорією в національній економіці формуються конкурентні переваги на перших двох стадіях життєвого циклу товару, доки він ще не став стандартизованим, на третій стадії країна втрачає конкурентні переваги через те, що з'являється велика кількість конкурентів на світовому ринку. Отже, єдина можливість на даному етапі продовжувати максимізувати національний виграш – це відмова від експорту такої продукції (адже, якщо конкуренція перетворюється знов на цінову, є сенс розміщувати виробництво товарів лише в країнах з найбільш дешевими факторами виробництва), і тепер вже її імпорт, а також застосування власного інноваційного потенціалу для створення інших нових, нестандартизованих продуктів, знову ж нададуть можливість використати нецінову конкуренцію.

Дослідження зазначених вище концепцій розвитку міжнародних торговельних відносин свідчить про те, що в кожній з теорій увага приділяється визначній ролі однієї з детермінант конкурентних переваг країни: традиційні

фактори виробництва, технологія виробництва та інноваційний потенціал, загальна модель максимізації виграшу країни будується на її раціональному використанні, та простежується взаємозв'язок між формуванням конкурентних переваг національної економіки і використанням цінових або нецінових методів конкурентної боротьби. [14]

Таким чином, кожна компанія, яка орієнтується на міжнародний ринок, повинна чітко та ефективно оцінювати свої можливості та потенціал, знати свої сильні та слабкі сторони, конкурентні переваги, щоб ефективно функціонувати. Забезпечення міжнародної конкурентоспроможності наразі є складним процесом для бізнесу та потребує дослідження в сучасних складних умовах на світовому ринку.

1.2. Дослідження методології забезпечення конкурентоспроможності країни на світових ринках

Міжнародна конкурентоспроможність відображає адаптивність підприємства до постійних змін зовнішнього середовища, можливість ефективного використання наявних внутрішніх резервів, який виявляється в досягненні конкурентної переваги підприємства в міжнародній конкуренції.

Конкурентні переваги демонструють, у яких сферах компанія досягла кращих результатів, ніж конкуренти. Аналіз конкурентних переваг підприємства дозволяє розробити правильну стратегію позиціонування його товарів і послуг на ринку, виділивши цільові сегменти на ринку та сконцентрувавши на них фінансові ресурси підприємства.

За формами виникнення конкурентні переваги поділяються на:

- зовнішні, що характеризують ринкові переваги підприємства в задоволенні потреб споживачів;
- внутрішні, що базуються на функціональних сферах діяльності підприємства.

Наприклад, імідж фірми на ринку, особливості обслуговування споживачів, співвідношення ціни та якості продукції – прояви зовнішніх конкурентних переваг. Внутрішніми конкурентними перевагами є фінансова, управлінська, маркетингова, інвестиційна, виробнича та інноваційна діяльність підприємства.

Підприємства створюють нові конкурентні переваги, впроваджуючи нові технології, використовуючи спеціальні інтелектуальні ресурси або винаходячи нові способи здійснення своєї діяльності.

Формування конкурентних переваг – це сукупність процедур і методів їх реалізації, призначених для кращого позиціонування компанії в конкурентному середовищі. Забезпечення конкурентної переваги залежить від таких факторів, як:

- якість;
- ключові компетенції – спеціальні навички або технології, які створюють унікальну цінність для споживачів;
- нові технології;
- нові вимоги клієнтів;
- поява нового сегмента промисловості через розробку нових продуктів;
- зміни у вартості або типах компонентів виробництва,
- зміни в державному регулюванні;
- інновації;
- модифікація виробництва;
- ефективне використання ресурсів та їх співвідношення.

В умовах глобальної конкуренції конкурентна перевага підприємства забезпечується його діяльністю на всіх рівнях. Конкурентні переваги, які компанія має на внутрішньому ринку, доповнюються перевагами, які виникли під час роботи на міжнародному ринку.

М. Портер виділяє два типи конкурентних переваг підприємства:

- конкурентні переваги, зумовлені нижчими витратами підприємства;

- конкурентні переваги, зумовлені диференціацією товарів підприємства, що як наслідок підвищує їх споживчу цінність.

Для забезпечення конкурентних переваг підприємства необхідна наявність у нього конкурентного потенціалу. У результаті взаємодії всіх компонентів системи конкурентного потенціалу досягається ефект цілісності, тобто виникають нові властивості, яких немає у кожного окремого ресурсу. В залежності від поєднання цих властивостей можна створити конкурентну перевагу серед конкуруючих структур. На підприємстві доцільно буде запровадити системну діагностику та моніторинг конкурентного потенціалу, який надає інформацію про стан та можливі шляхи найбільш ефективного використання потенціалу в часі, а також визначає напрями й можливості реалізації конкурентної стратегії, що гарантує підприємству змогу досягти високого рівня конкурентоспроможності.

Порівняння факторів конкурентоспроможності дозволяє лише констатувати кращий чи гірший рівень діяльності підприємства. Однак найголовніше — зрозуміти, чому компанія-конкурент досягла кращих результатів, і вжити відповідних заходів.

Формами і методами економічного впливу на ці процеси є насамперед злагоджена система прогнозування і планування якості продукції, встановлення прийнятних для виробників і споживачів цін на окремі види товарів, достатньо сильна мотивація всіх категорій працівників, комплексна активізація людського фактору, доцільна кадрова політика та створення належних умов праці та побуту.

Найчастіше конкурентоспроможність розглядають у двох аспектах: конкурентоспроможність продукту або компанії. Ці два аспекти тісно пов'язані, оскільки конкурентоспроможна продукція є результатом діяльності конкурентоспроможної компанії. Основною складовою конкурентоспроможності підприємства є товар чи послуга, який виробляє або надає підприємство, а точніше технічні характеристики цього товару/послуги, якість тощо. Тому для досягнення високої конкурентоспроможності на

міжнародному ринку компанія повинна насамперед підвищити якість своїх товарів або послуг і сформувавши правильний шлях конкурентної стратегії на основі аналізу конкурентних переваг.

Процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства досліджувався багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Одним із засновників теорії міжнародної конкурентоспроможності є М. Портер, який виділяє основні параметри, що впливають на рівень конкурентоспроможності, - фактори виробництва, попит, рівень розвитку підтримуючої та суміжних галузей, вибір потенційної стратегії. Наукові дослідження М. Портера знайшли відображення в подальших дослідженнях сучасних вчених, які по-різному трактували процес міжнародної конкурентоспроможності: одні більше уваги приділяли вивченню конкурентних переваг підприємства на міжнародному ринку; інші зосередили свої дослідження на конкурентоспроможності продукту як частини конкурентоспроможності підприємства. Забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства є узагальнюючим показником діяльності підприємства, який включає забезпечення конкурентних переваг (збереження наявних і створення нових) за всіма напрямками діяльності підприємства на міжнародному ринку (виробничій, організаційній, фінансовій, інвестиційній). , інновації, враховуючи обмежені ресурси.

Міжнародна конкурентоспроможність залежить від економічної ситуації в країні, тому економічна криза негативно впливає на процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств. Основними чинниками, що негативно впливають на конкурентоспроможність, є:

- погіршення репутації підприємств на міжнародному ринку;
- залежність конкурентоспроможності від виду діяльності підприємства;
- підвищення вартості транспортування та просування товарів з огляду на високі ціни на енергоносії в кризу;
- низька рентабельність, що перешкоджає розвитку інноваційних підприємств;

- сертифікації продукції, що випускається, відповідно до міжнародних стандартів якості.

Вибір моделі міжнародної конкурентоспроможності підприємства передбачає обґрунтування напрямків у досягненні стратегічних конкурентних цілей, які містять правила та методи, а саме:

- формування цінової політики, що забезпечує стратегічну динаміку зростання цільового сегмента ринку;
- загальний обсяг товарореалізації;
- обіг окремих груп товарів; управління ресурсним потенціалом, його функціональний і вартісний перерозподіл з метою отримання цільових прибутків і максимізації рентабельності в стратегічному періоді;
- формування товарного асортименту, що відповідає потребам споживачів і забезпечує максимізацію доходів, мінімізацію обсягів та оптимізацію структури витрат;
- ефективне постачання товарів та мінімізація витрат на формування товарних запасів, зокрема, шляхом вибору конкурентоспроможного постачальника;
- підвищення соціальної ефективності торговельного обслуговування;
- забезпечення інвестиційної привабливості внаслідок мінімізації терміну окупності інвестицій та підвищення ефективності інвестиційних проектів у торгівлі. [2]

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ, СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

2.1. Сучасні стан та основні тенденції розвитку світового ринку послуг

Світова торгівля є традиційною, історично першою і нині однією із головних форм міжнародних економічних відносин. Вона є кількісним виразом міжнародного поділу праці, переваги котрого пов'язані із підвищенням рівня ефективності виробництва, зниженням виробничих затрат і пошуком найкращого задоволення фінансово - економічних інтересів. Торгівля ж послугами є однією перспективною сферою міжнародної економіки, котра швидко розвивається. На сучасному етапі послуги займають значну частку в економічній системі. До цієї сфери відносять такі значні економічні сектори, як телекомунікації, транспорт, освіта, охорона здоров'я, туризм, будівництво, фінанси тощо. Під впливом глобальних процесів і науково-технічного прогресу їх структура змінюється, тому постійно виникає необхідність у здійсненні нових досліджень із застосуванням нових статистичних даних [18].

Враховуючи класифікаційне різноманіття послуг, що присутні на світовому ринку, виокремимо найбільш вузькі спеціалізовані ринки послуг, котрі будемо аналізувати під час нашого дослідження: світовий ринок фінансових послуг; світовий ринок транспортних послуг; світовий ринок комерційних послуг; світовий ринок туристичних послуг; світовий ринок інформаційних послуг; світовий ринок ділових послуг.

Перед тим, як розпочати аналіз вузьких світових спеціалізованих ринків послуг, проаналізуємо ситуацію загалом (рис 2.1).

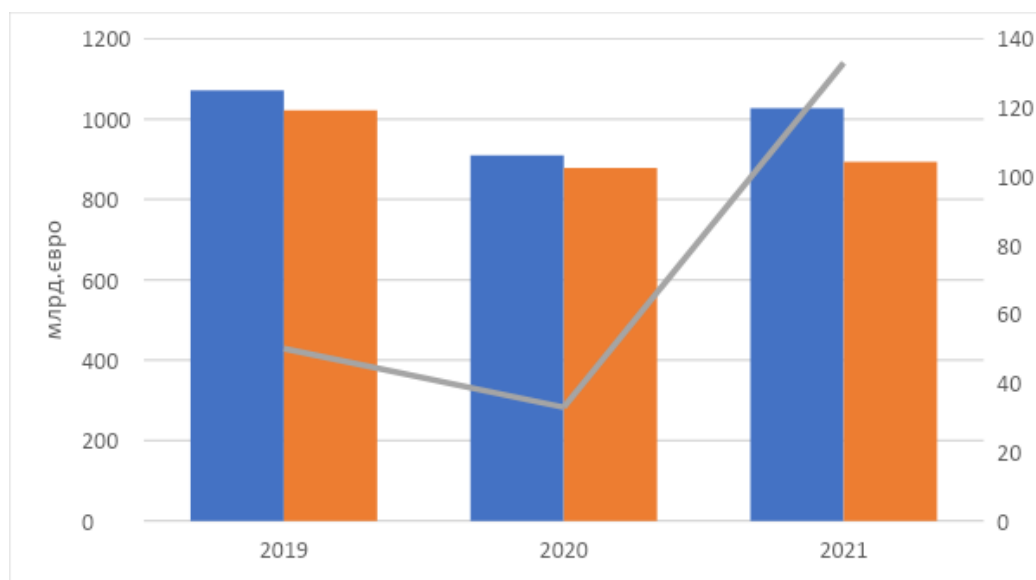

Рис 2.1 Динаміка світової торгівлі послугами країн ЄС з країнами що не входять до ЄС протягом 2019 – 2021 років

Джерело:[19]

З рис 2.1 бачимо, що в 2021 році держави-члени ЄС експортували послуг на суму 1027 млрд. євро в країни за межами ЄС, що на 13% більше, ніж у 2020 році (910 млн євро). Вплив кризи COVID-19 у 2020 році спричинив суттєве падіння як вартості експорту ЄС (-15% порівняно з 2019 роком), так і імпорту (-14%), але у 2021 році експорт ЄС відразу ж відновився, майже повернувся до допандемічного рівня.

Щодо імпорту, то імпорт ЄС у 2021 році зростав скромними темпами, досягнувши 894 млрд. євро, що на 2% більше, ніж у 2020 році. В результаті активне сальдо торгівлі послугами ЄС досягло 133 млрд євро, що близько до найвищого рівня, зареєстрованого у 2019 році.

Зростання торгівлі послугами зумовлене такими факторами, як:

- 1) НТР;
- 2) підвищення темпів розвитку технологічних програм в галузі телекомунікацій та інформації;
- 3) збільшення попиту на фінансові, страхові, банківські послуги. Близько 75% обсягу послуг експортується розвинутими країнами, 24% – країнами, що

розвиваються та країнами з перехідною економікою і 1% – міжнародними організаціями [29].

У розвинених країнах світу частка сфери послуг в структурі ВВП перевищує 70%, в ній зайнято понад 60% робочої сили (у США – до 75%). Протягом останніх трьох десятиліть ХХ ст. обсяг світового експорту послуг збільшився у 22 рази і продовжує зростати.

Загалом структура торгівлі послуг у 2020 році в країнах Євросоюзу має такий вигляд (рис 2.2).

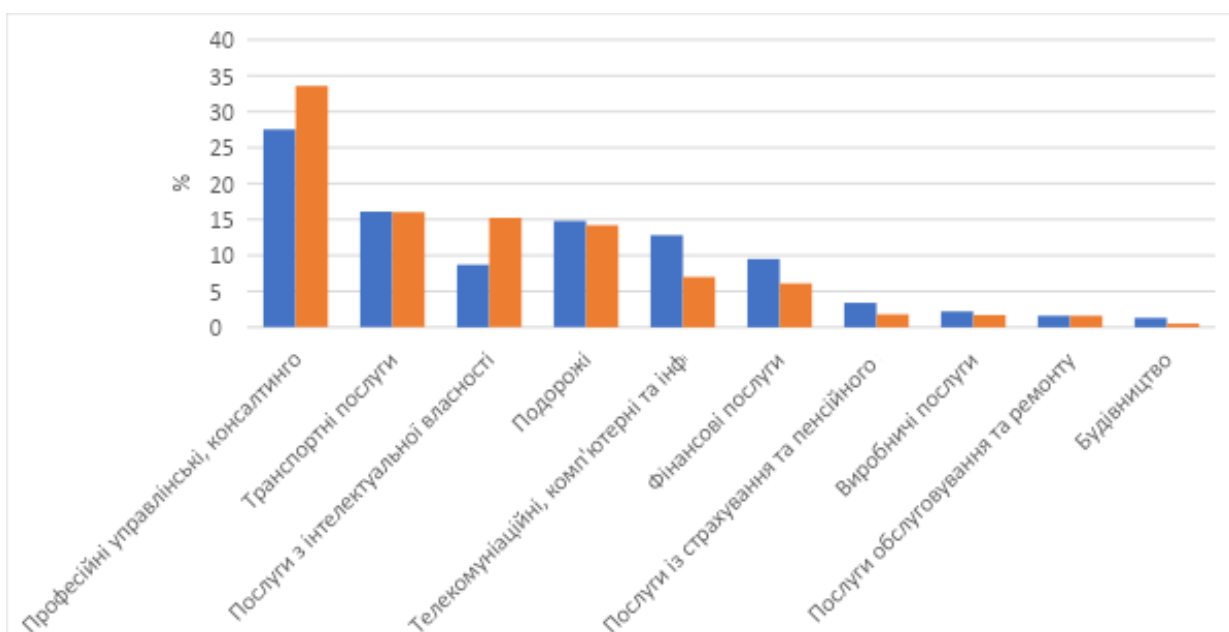

Рис 2.2 Структура торгівлі послуг у 2020 році в країнах Євросоюзу (%)

Джерело:[19]

В структурі торгівлі послуг у 2020 році в країнах Євросоюзу найкращі показники спостерігаються за професійними управлінськими, консалтинговими, технічними, торговими послуги, експорт – 27,5% та імпорт – 33,60%. Другу сходинку займають транспортні послуги, 16% - імпорт та 16,10% - експорт Третю сходинку займають подорожі, 14,20 – імпорт та 14,80 експорт.

Дані за 2020 рік засвідчують, що Ірландія була країною-членом ЄС з найбільшою вартістю експорту послуг у країни, що не входять до ЄС, її експорт розміром 169 мільярдів євро, що відповідає 19% від загального обсягу ЄС (рис 2.3). Наступні найбільш високі показники експорту в країнах, які не є членами,

були зареєстровані Німеччиною (154 мільярди євро або 17 %), Францією (120 мільярдів євро або 13 %) і Нідерландами (103 мільярди євро або 11 %). Ірландія також мала найвищий рівень імпорту послуг із країн, що не входять до ЄС: 270 мільярдів євро або 31 % від загального обсягу ЄС; За ними послідували Німеччина (131 млрд євро, або 15%), Нідерланди (99 млрд євро, або 11%) і Франція (91 млрд євро, або 10%).

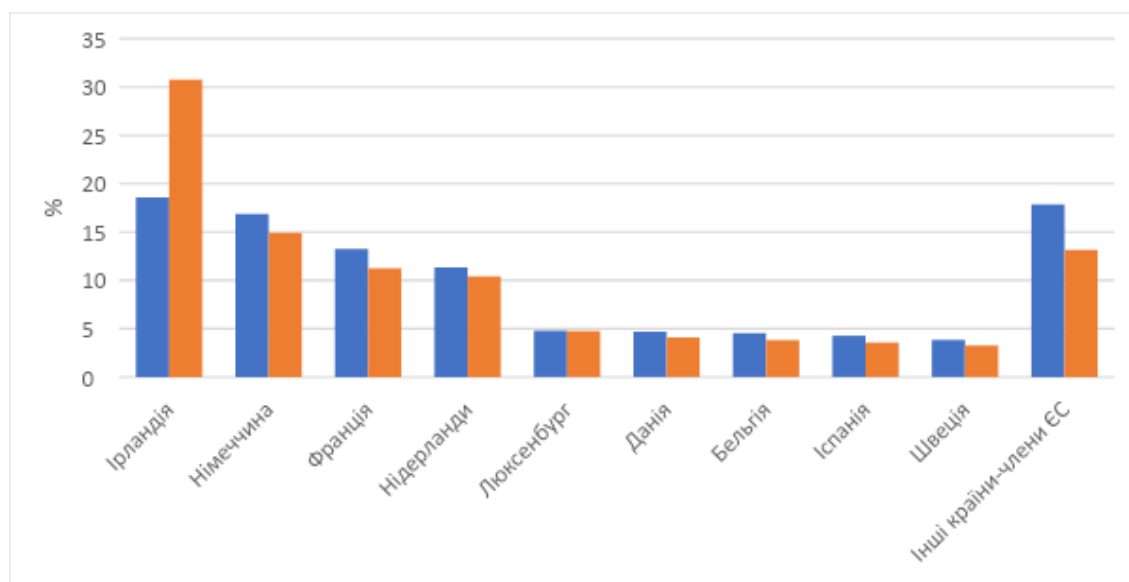

Рис 2.3 Частка держав-членів ЄС у міжнародній торгівлі послугами з країнами, що не є членами ЄС у 2020 році (%)

Джерело:[19]

На рис 2.4 представлені основні торгові партнери ЄС з послуг. У період з 2020 до 2021 року експорт послуг ЄС скоротився для всіх його основних партнерів, крім Гонконгу, для якого він збільшився. У той самий період імпорт ЄС скоротився всім основних партнерів, крім навіть Сінгапуру, котрим він збільшився.

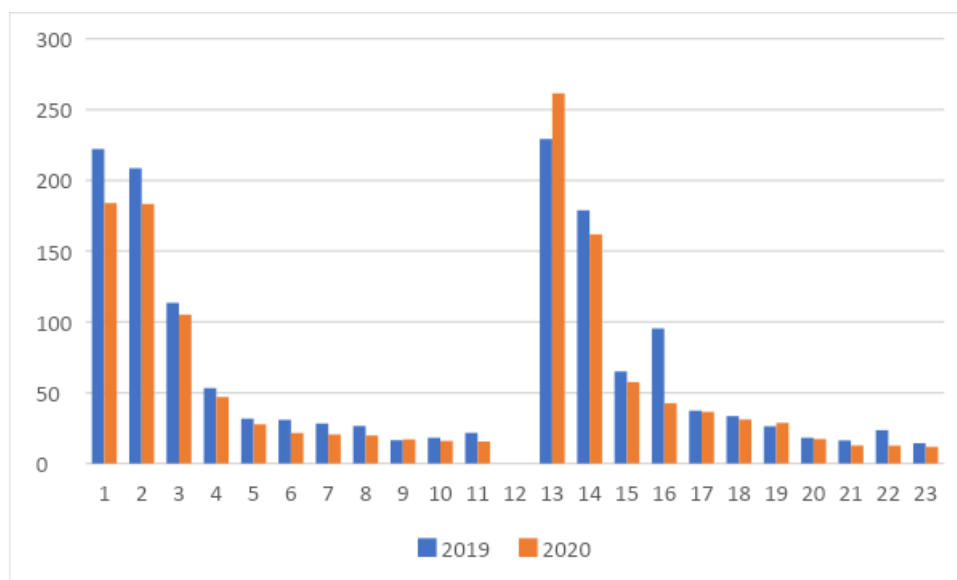

Рис 2.4 Торгівля послугами з країнами, що не є членами ЄС, основними партнерами ЄС, у 2019 – 2020 роках (%)

Джерело: [19]

Проаналізуємо деякі із найбільш вузько спеціалізованих ринків світових послуг.

На рис 2.5 показано динаміку міжнародної торгівлі транспортними послугами протягом 2018-2020 років. Експорт транспортних послуг щороку перевищував імпорту, що приводило до постійного позитивного сальдо для ЄС. Експорт послуг у 2018 - 2019 роках мав позитивну динаміку. У 2020 році експорт транспортних послуг знизився на 17,3%. Імпорт коливався аналогічно експорту. У 2020 році імпорту скоротився на 15,5%. Різке зниження як експорту, так і імпорту транспортних послуг у 2020 році відбулося через пандемію та пов'язано з нею, що обмежує переміщення людей.

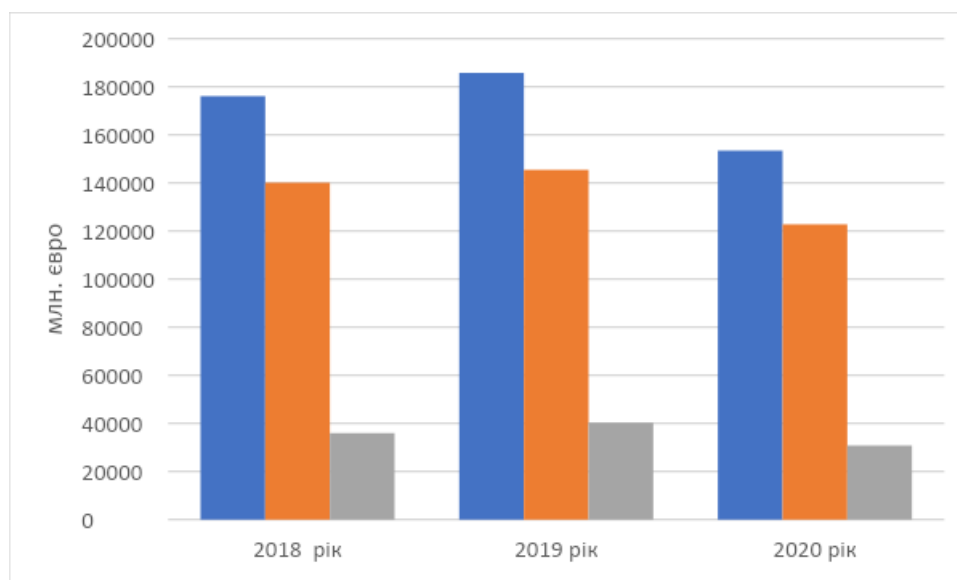

Рис 2.5 Динаміка торгівлі ЄС транспортними послугами у 2018 – 2020 роках (млн. євро)

Джерело: [19]

На рис. 2.6 показано вкладення чотирьох підкатегорій транспортних послуг в експорті та імпорті за період з 2018 по 2020 рік. Морський транспорт займає найбільший вклад як в експорт, так і в імпорт, складаючи близько 60 % експорту і 53 % імпорту в 2020 році. В експорті повітряний транспорт був другим за величиною категорією в 2020 році (20% від загального обсягу), за ним слідують інші види транспорту (18%), а також поштові та кур'єрські послуги (2%). Для імпорту другою за величиною категорією були інші види транспорту з 24%, за якими наступають повітряний транспорт (21%) та поштові та кур'єрські послуги (2%).

Повітряний транспорт продемонстрував саме різке зниження в 2020 році, збільшившись на 49% по експорту і 41% по імпорту.

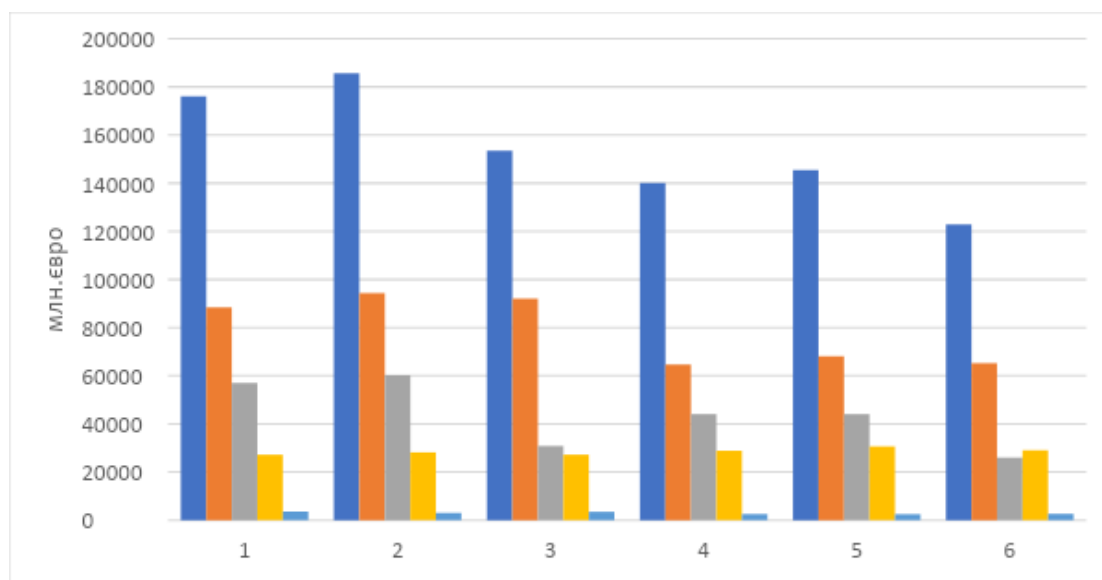

Рис 2.6 Динаміка структури транспортних послуг в ЄС протягом 2018 – 2020 років (млн. євро)

Джерело:[19]

Проаналізуємо ринок світових ділових послуг до яких входять: професійні, управлінські, консалтингові, технічні, торгові та послуги із інтелектуальної власності.

На рисунку 2.7 показано динаміку ділових послуг із 2018 по 2020 рік. Імпорт ділових послуг у ЄС був вищим, ніж експорт за весь період. Постійне негативне сальдо спостерігається протягом 2018-2020 років. За звітний період імпорт ділових послуг постійно збільшувався, при цьому найбільше зростання було зареєстровано в 2019 році (42%). У цей період експорт також постійно збільшувався, але скромнішими темпами. Однак у 2020 році імпорт та експорт скоротилися на 10% та 6% відповідно.

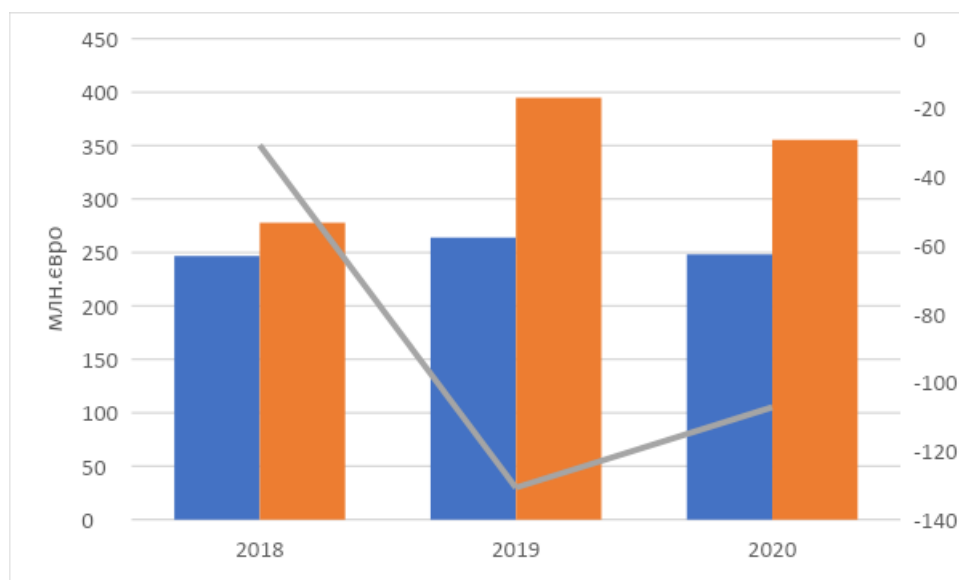

Рис 2.7 Динаміка торгівлі ЄС діловими послугами із країнами, як не входять в ЄС протягом 2018 – 2020 років (млн. євро)

Джерело:[19]

На рис 2.8 відобразимо динаміку структури ділових послуг. У 2019 році імпорт інтелектуальних послуг значно збільшився, що призвело до значного збільшення дефіциту, оскільки за той же період експорт збільшився лише незначно, у 2020 році імпорт знову скоротився.

Імпорт професійних та управлінських консультаційних послуг протягом 2018 – 2020 років перевищував експорт, що призвело до дефіциту. З 2018 по 2020 рік як імпорт, так і експорт продовжували зростати більш менш постійними помірними темпами. Однак у 2020 році імпорт та експорт скоротилися.

Технічні послуги, пов'язані з торгівлею та інші ділові послуги є найбільшою підкатегорією інших ділових послуг. У 2020 році імпорт технічних, торгових та інших ділових послуг перевищив експорт. З 2019 по 2020 рік імпорт продовжував зростати, коли експорт вперше скоротився, що призвело до негативного сальдо.

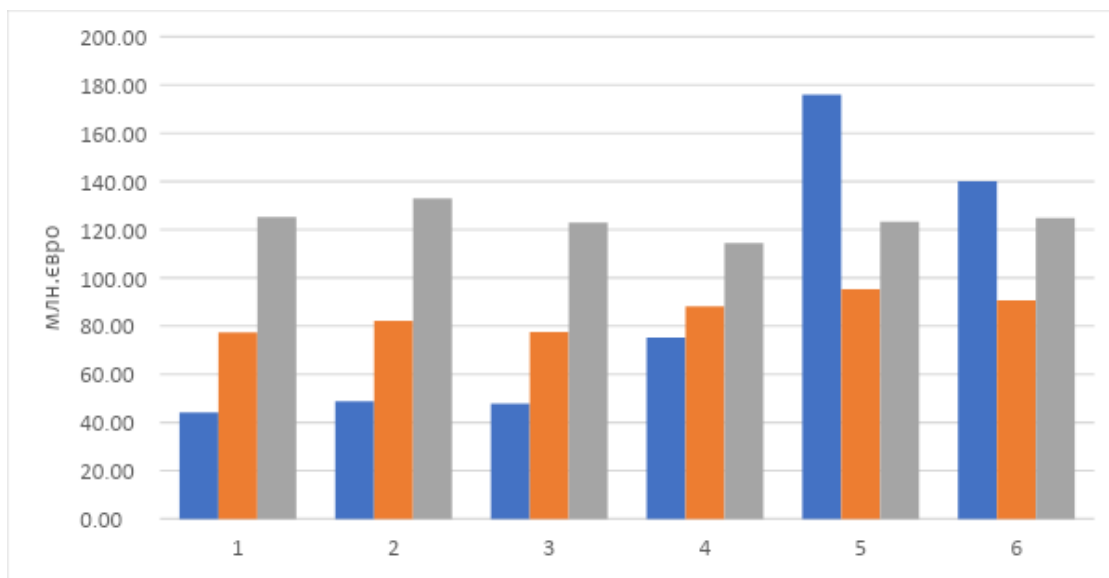

Рис 2.8 Динаміка структури торгівлі ділових послуг протягом 2018 – 2020 років (млн. євро)

Джерело:[19]

Фінансові послуги є великими послугами на міжнародній арені та станом на 2020 р. частка даних послуг у загальному обсязі становила 18,6% [20]. Експорт даних видів послуг збільшився має позитивну динаміку протягом звітного періоду (рис 2.9).

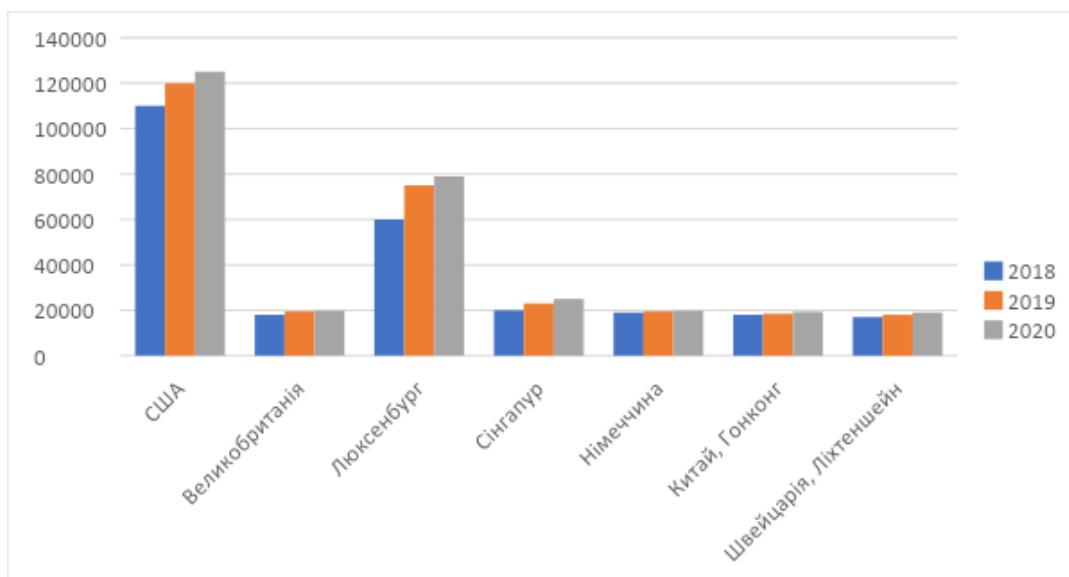

Рис 2.9 динаміка експорту фінансових послуг великими постачальниками за період 2018-2020 рр. (млн. дол. США)

Джерело:[20]

Як видно з рисунку 2.9, найбільш інтенсивне зростання експорту фінансових послуг припадає на США, які займають лідируючі позиції в цьому напрямі вже понад вісім років. Частка США у глобальному експорті фінансових послуг становить 113 044 млн. дол. США у 2020 р. (рис.2.10).

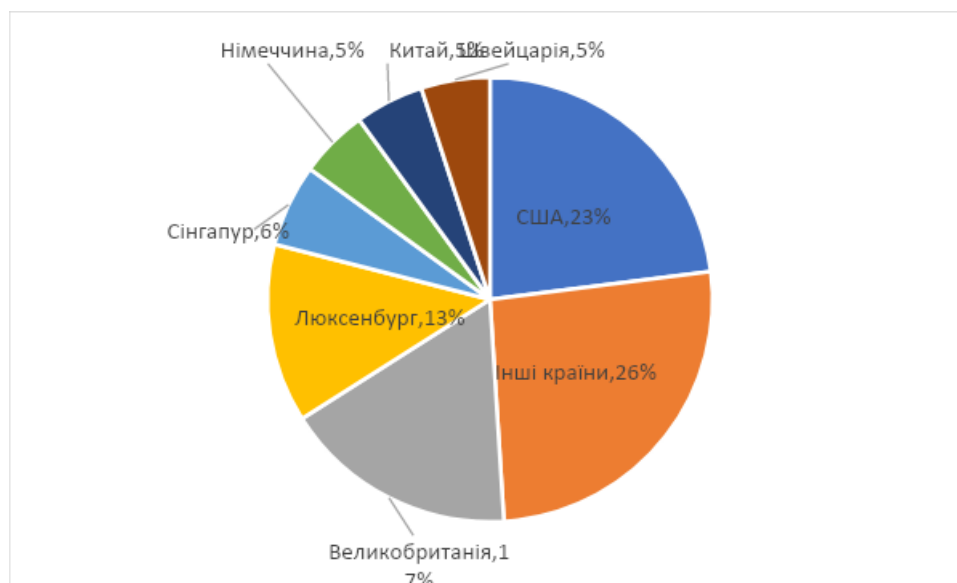

Рис 2.10. Структура експорту фінансових послуг 2020 р. (%)

Джерело:[21]

Після США місце займає Великобританія, експорт якої становить 83 075 млн. дол. США, потім Люксембург (64 289 млн. дол. США). Також до найбільших гравців відносять Сінгапур, Німеччину, Гонконг, Швейцарію тощо.

У експорті фінансових послуг закладається високе зростання, що обумовлено переважно низькою вихідною базою. Прогнозовані середньорічні темпи приросту у 2022 – 2025 роках для фінансових послуг становлять 9,7 відсотка. Відповідно до цільового сценарію обсяг експорту фінансових послуг у 2025 році має становити 2,95 млрд. доларів США, з них обсяг фінансових послуг - 2,18 млрд. доларів США [21].

З урахуванням прогнозу експорту фінансових послуг, поточної та прогнозної динаміки імпорту послуг за кордоном, а також умов доступу на ринки послуг перспективними країнами – імпортерами російських фінансових послуг є Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії,

Сполучені Штати Америки, Республіка Кіпр, Швейцарська Конфедерація, Королівство Нідерландів, Ірландія, Королівство Бельгія, Французька Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Узбекистан, Республіка Корея, Спеціальний адміністративний район Гонконг, Об'єднані Арабські Емірати [23].

Динамічною частиною світового ринку послуг є міжнародний туристичний ринок. Проте, оцінюючи динаміку розвитку туристичних послуг варто врахувати, що 2020 – 2021 роки стали початком світової економічної кризи у зв'язку з пандемією Covid-19. Вказана криза на сьогодні є найгіршою за останні 15 років. Водночас, за різними оцінками найсильніше постраждала туристична сфера світової економіки та супутні галузі [26]. Саме тому, на нашу думку, доцільно розглядати тенденції розвитку міжнародного туризму в докризовий період і оцінити нинішній стан (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка кількості туристів у різних мега регіонах світу

(млн осіб)

Мега регіон	Рік			2020 р. відносно 2019 р., %
	2018	2019	2020	
Європа	711	762	221	29
Азія та Тихоокеанський регіон	343	361	58	16
Америка	219	234	73	31
Африка	66	68	20	30
Близький Схід	61	62	18	29
Разом	1400	1487	390	26

Джерело:[25]

Аналіз наведених у табл. 2.1 даних підтверджує, що до 2019 року у світовій економіці ринок туристичних послуг досить інтенсивно розвивався. Регіональна динаміка зростання в різних частинах світу була нерівномірною, проте, за незначним винятком щорічно був приріст туристичного потоку.

Найбільш суттєва частка туристів припадала на Європу, майже кожен другий турист був до цієї частини світу. Досить суттєвим був приріст

туристичного потоку в Азії та Тихоокеанському регіоні. Тільки за 5 років із 1995 року до 2000 року туристичний потік в цьому мегарегіоні збільшився у 2,5 рази. Насамперед, це пов'язано із економічним зростанням азійських країн.

Отже, оцінка загальних тенденцій світового туристичного потоку свідчить, що починаючи із 1995 року до 2019 року кількість туристів у світі зросла майже у 2,5 рази, що ще раз підтверджує динамічність розвитку міжнародного туризму. І все ж пандемія суттєво вплинула на цю галузь економіки, яка досить інтенсивно розвивалась. Так, у 2020 році в декілька разів зменшилась кількість туристів. У різних мегарегіонах світу зменшення було неоднорідним (рис. 2.11).

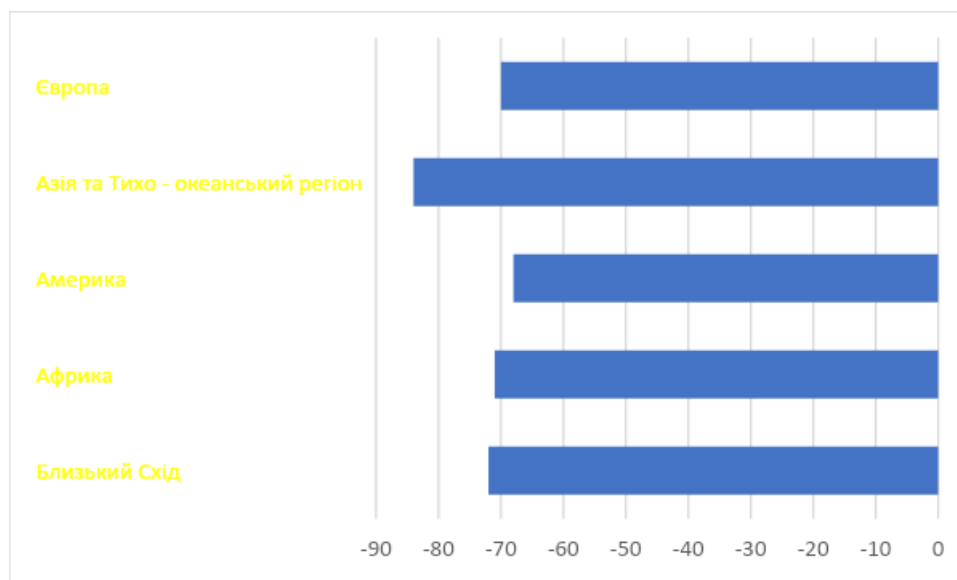

Рис 2.11. Темпи зменшення світового туристичного потоку за мегарегіонами світу

Джерело:[26]

Як бачимо на рис. 2.11, найбільше скорочення туристичного бізнесу було у країнах Азії та Тихоокеанського регіону, де відбулось зменшення на 84 % туристів у 2020 році порівняно з доковідним 2019 роком. При тому спостерігаємо, що попри значне скорочення, але все ж найменше воно було на американському континенті. Варто зазначити, що туризм у цій частині світу не відігравав надзвичайної ролі в розвитку національних економік. Загалом у світі

в 2020 році відбулось скорочення туристичного потоку на 74 %, що в абсолютних величинах становить понад 1 млрд осіб туристів.

У всіх регіонах без винятку, починаючи із лютого 2020 року, спостерігався суттєвий спад туристичного потоку. І попри незначну активізацію у Європі літом, загальне зменшення було надзвичайно великим. Це ще раз підтверджує, що криза однаково сильно негативно вплинула на динаміку розвитку міжнародного туризму.

Міжнародне регулювання торгівлі послугами відбувається на рівні двосторонніх угод (наприклад, про транспортне сполучення, перевезення та комунікації), багатосторонніх угод у межах об'єднань країн (ЄС) або на рівні міжнародних організацій, передусім ГАТТ/СОТ.

Основною тенденцією розвитку світової торгівлі є її лібералізація. Значно знижено рівень митних тарифів, скасовано багато обмежень, квоти і т. п. Однак існує ціла низка проблем. Одна з основних — наростання протекціоністських тенденцій на рівні економічних угруповань, торговельно-економічних блоків країн. До формування таких блоків приводять об'єктивні політико-економічні процеси. Активізація таких процесів, з одного боку, сприяє розвитку міжнародної торгівлі (в рамках зон, блоків) [27].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що на сучасному етапі розвиток світового ринку фінансових послуг супроводжується еволюцією якісних характеристик самого ринку. Звичайно, вплив таких основоположних чинників, як інформаційні технології, послаблення контролю та зростання лібералізаційних процесів, викликали значні зміни у функціонуванні світового ринку фінансових послуг. У структурі світової торгівлі послугами лідирують послуги, що належать до категорії «ділові послуги». Значну вагу у структурі ринку послуг мають туристичні й транспортні послуги, на котрі припадає близько 25 % світової торгівлі послугами.

2.2. Оцінка конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому ринку послуг

Функціонування світового ринку фінансових послуг значною мірою здійснює вплив на розвиток вітчизняної економіки, адже за його допомогою відбуваються акумуляційні процеси та передача тимчасово вільних грошових коштів від одних суб'єктів економічної діяльності до інших, а також активізується розподіл фінансових ресурсів між різними економічними сферами, внаслідок чого забезпечується макроекономічна стабілізація.

Процеси глобалізації ринків світових послуг набувають дедалі більшого масштабу та призводять до втрати конкурентоздатності внутрішнього ринку і, як результат, до неможливості здійснення таким ринком притаманних йому функцій. Враховуючи євроінтеграційні амбіції нашої держави, оцінка ефективності з торгівлі послугами між Україною та державами світу є надзвичайно актуальним [28].

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами вітчизняних підприємств за країнами світу показано у (Додаток Б) [25]. Із Додатку Б проаналізуємо експорт – імпорт послуг (рис 2.12).

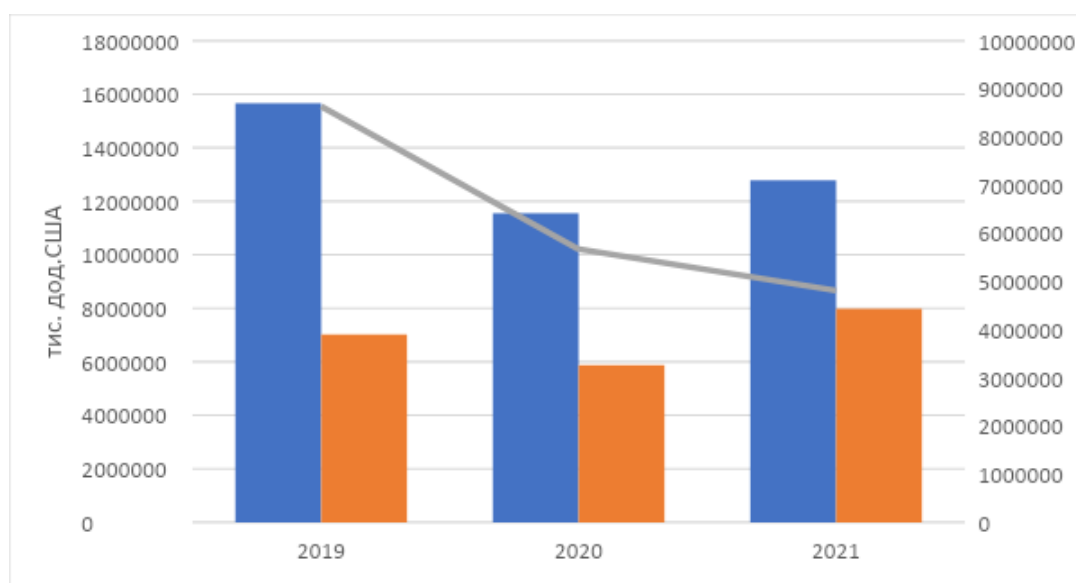

Рис 2.12 Динаміка зовнішньої торгівлі послугами України у 2019 – 2021 роках (тис. дол. США)

Джерело: [25]

З рис 2.12 бачимо, що динаміка зовнішньої торгівлі послугами України у 2019 – 2021 роках зменшилась на 2875268,4 тис. дол. США або на 18%. Імпорт послуг мав тенденцію до збільшення, зокрема за звітний період імпорт послуг збільшився на 949306,10 тис. дол. США або на 13%. Також помічаємо позитивно сальдо торгівлі послугами протягом звітного періоду.

Використовуючи Додаток Б, проаналізуємо експорт - імпорт послуг України з ТОП – 5 країн (рис 2.13).

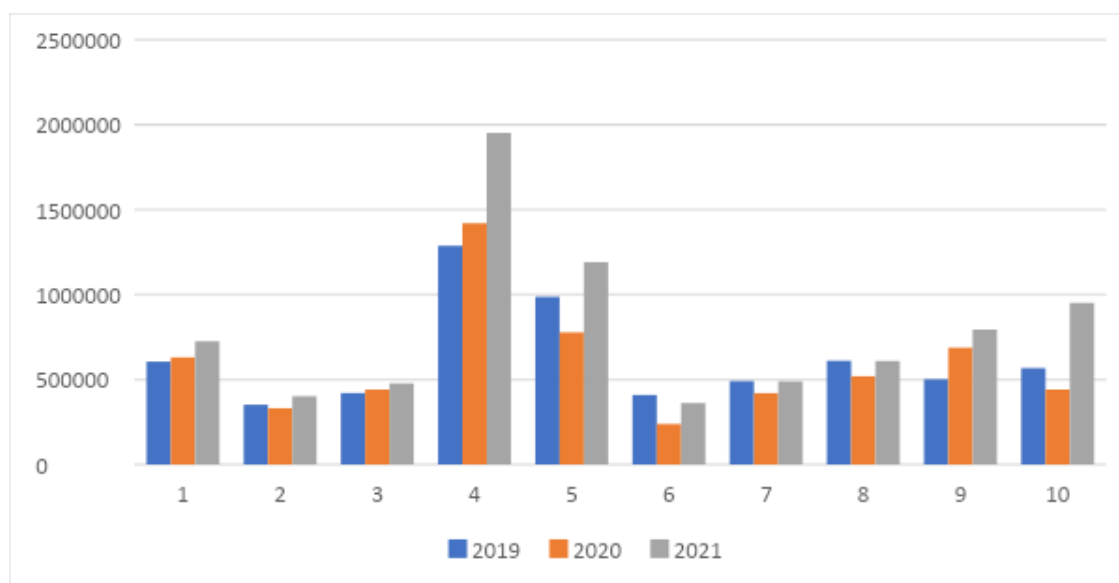

Рис 2.13 Динаміка зовнішньої торгівлі послугами України за ТОП – 5 країнами світу у 2019 – 2021 роках (тис. дол. США)

Джерело:[25]

З рис 2.13 бачимо, що експорт послуг з України протягом 2019-2021 років найбільшим був до США, зокрема за звітний період експорт послуг до США збільшився на 663358,40 тис. дол. США або на 51%. В структурі експорту також варто виділити Швейцарію, експорт послуг до цієї країни за 2019-2021 роки збільшився на 203747,40 тис. дол. США або на 21%.

В структурі імпорту найбільше було імпортовано із Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, хоча за звітний період імпорт із цієї країни зменшився а 1219,90 тис. дол. США або на 1%. Також

варто виокремити США, імпорт із США за 2019 – 2021 роки збільшився на 291643,70 тис. дол. США або на 58%.

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами показана у (Додаток В) [25]. Відповідно до Додаток В проаналізуємо експорт послуг з України згідно із класифікацією зовнішньоекономічних послуг (далі – КЗЕП) (рис 2.14).

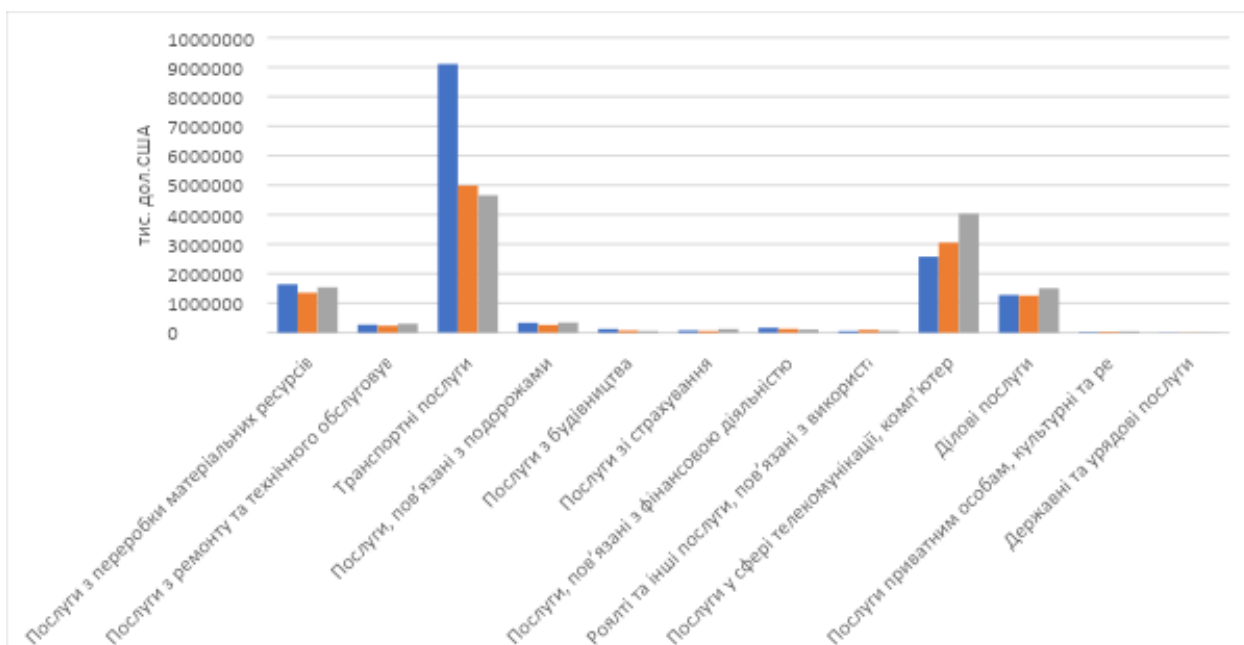

Рис 2.14 Динаміка експорту послуг з України за видами послуг у 2019 – 2021 роках (тис. дол. США)

Джерело:[25]

З рис 2.14 бачимо, що найбільшу кількість з України було експортовано у вигляді транспортних послуг, хоча експорт транспортних послуг зменшився за звітний період на 4452375,7 тис. дол. США або на 49%. Другу сходинку в структурі експорту послуг за видами посідають послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, їхня динаміка за звітний період збільшилась на 1456050,20 тис. дол. США або на 56%. Третю сходинку посідають послуги з переробки матеріальних ресурсів, їхня динаміка за звітний період зменшилась на 101877,1 тис. дол. США або на 6%. Найнижчі показники експорту спостерігаються по послугах із страхування та державних та урядових послуг.

Для зрозуміння відповідності ринку послуг світовим тенденціям і світовому попиту, розрахуємо структуру торгівлі послугами за видами. Проаналізуємо імпорт послуг в Україну згідно із КЗЕП (рис 2.14).

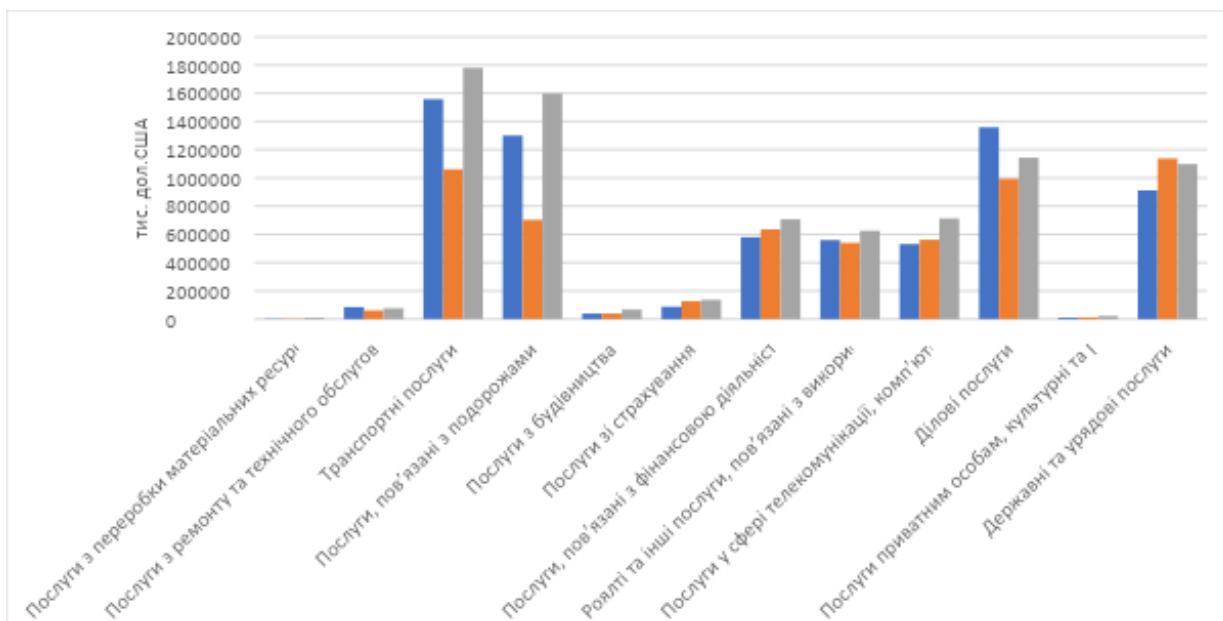

Рис 2.15 Динаміка імпорту послуг в Україну за видами послуг у 2019 – 2021 роках (тис. дол. США)

Джерело:[25]

З таблиці 2.15 бачимо, що найбільшу кількість імпортованих послуг в Україні становлять транспортні послуги, їх динаміка за звітний період збільшилась на 218492,20 тис. дол. США або на 14%. Другу сходинку в структурі імпорту займають ділові послуги, хоча за звітний період їх динаміка знизилась на 216010 тис. дол. США або на 15%. Третіми за імпортом посідають послуги, пов'язані із подорожами, їх динаміка за звітний період збільшилась на 299473,8 тис. дол. США або на 23%. Найнижчі показники по послугах спостерігаються по послугах з переробки матеріальних ресурсів та послуг з будівництва.

Серед позитивних тенденцій структурної перебудови експорту України треба окреслити також прискорення темпів зростання за 2021 р. відповідно комп'ютерних, інформаційних та професійних і консалтингових послуг. Стрімко зростає експорт ІТ-послуг. Частка експорту комп'ютерних послуг у

ВВП України за 2021 рік становить 2,7%. Це третє місце у регіоні Центральної та Східної Європи. Активних українських ІТ-компаній на ринку праці близько 5 тисяч. Найбільший ринок експорту ІТ-послуг – це американський понад 2 млрд. доларів у 2020 році. Загалом експорт комп'ютерних послуг 2021 року досяг рівня близько 7 млрд. доларів.

Для нашої країни експорт новітніх послуг є дуже важливим, він стимулює розвиток підприємницької діяльності, спрямованого на здійснення «ризикових проектів», реалізацію стартапів, та сприяє залученню іноземних інвестицій. Окрім цього, роль якісних ІТ-послуг стрімко зростає через значну загрозу глобальних кібератак.

Звернувшись до прогнозу структури світового ЗТО послуг та співставивши показники, можна сказати, по перше, той факт що 50% експорту послуг займають транспортні послуги, у довгостроковій перспективі не є конкурентною перевагою для нашої держави, адже такі послуги, як страхові, транспортні, будівельні, і інші послуги, котрі знаходяться на останніх етапах життєдіяльності, повинні зменшуватися в структурі експорту послуг. Позитивним моментом в результатах порівняння світової структури ЗТО до структури експорту послуг нашої країни є розвиток телекомунікаційних послуг. Беручи до уваги динаміку телекомунікаційних послуг протягом 2019–2021 років, та максимальний ріст частки в загальному обсязі експорту серед інших сфер, можемо сказати, що наша країна збільшує виробничі обсяги даного виду послуг, і це відповідає світовим тенденціям ринку [30].

Зазначимо, що головним чинником, що обумовлює інтенсивність розвитку послуг ЗЕД є науково-технічний прогрес, котрий сприяє виникненню та виділенню в самостійні галузі абсолютно нових видів послуг, таких як комп'ютерні послуги, послуги інформаційних мереж, електронна торгівля, логістика (управління товарними потоками), глобальні транспортні системи тощо, що відповідно впливає на географічну структуру зовнішньої торгівлі послугами [23] (рис 2.16).

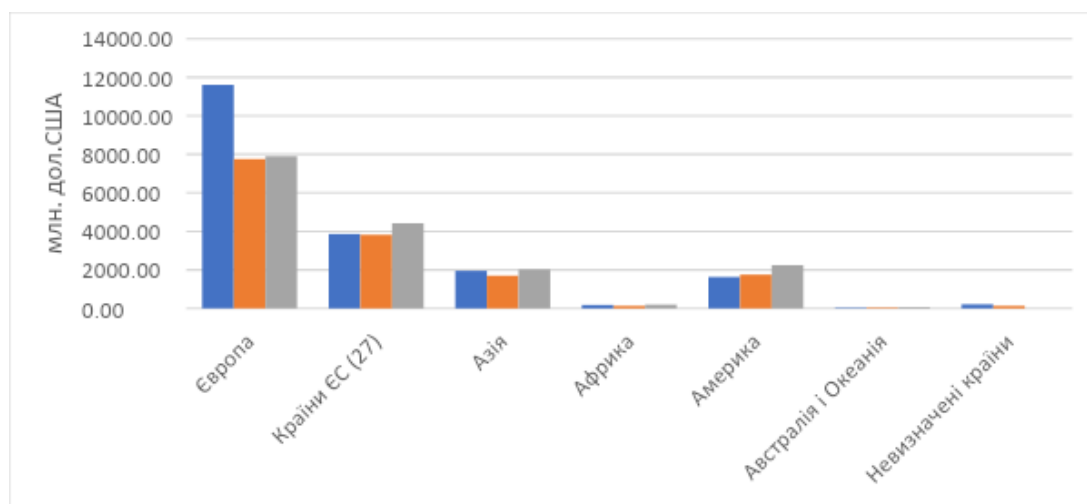

Рис 2.16 Динаміка географічної структури експорту зовнішньої торгівлі послугами у 2019 – 2021 роках (млн. дол. США)

Джерело:[25]

З рис 2.16 бачимо, що в географічній структурі експорту найбільше послуг експортовано у Європу, хоча динаміка за звітний період є негативною -3719,30 млн. дол. США або 32%. Другу сходинку посідає експорт послуг до країн ЄС (27), динаміка за 2019-2021 роки збільшилась на 558,38 млн. дол. США або на 14%. Трійку лідерів по експорту послуг займає Америка, послуги в регіон за звітний період збільшились на 612,90 млн. дол. США або на 38%.

Динаміка географічної структури імпорту зовнішньої торгівлі послугами показана на рис 2.17.

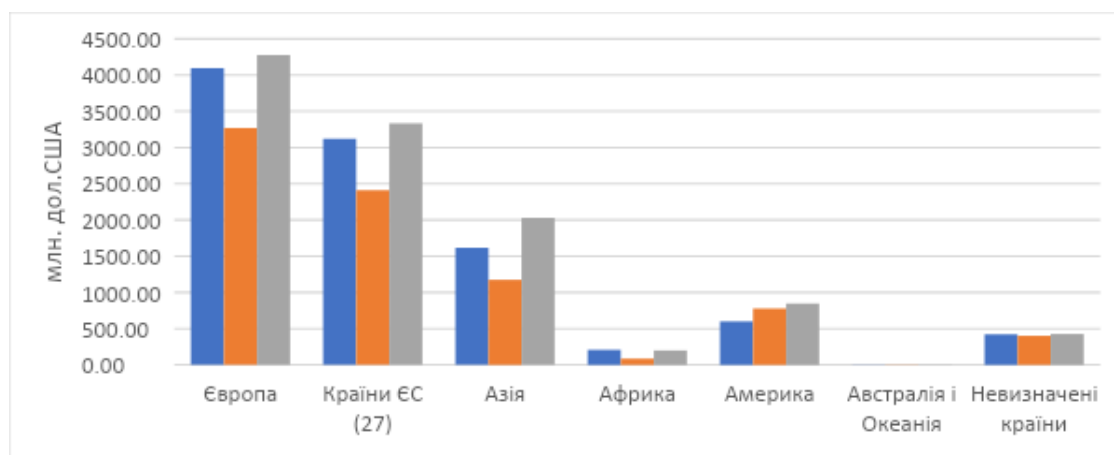

Рис 2.17 Динаміка географічної структури імпорту торгівлі послугами у 2019 – 2021 роках (млн. дол. США)

Джерело:[25]

З рис 2.17 бачимо, що в географічній структурі імпорту найбільше послуг імпортовано з Європи, динаміка за звітний період збільшилась на 177,60 млн. дол. США або на 4%. Другу сходинку посідає імпорт послуг з країн ЄС (27), динаміка за 2019-2021 роки збільшилась на 215,27 млн. дол. США або на 7%. Трійку лідерів по імпорту послуг займає Америка, послуги з даного регіону за звітний період збільшились на 247,00 млн. дол. США або на 41%.

Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році показано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі послугами у 2021

(тис. дол. США)

	Експорт		Імпорт	
	тис.дол. США	У % до 2020/	тис. дол. США	У % до 2020
Україна	13156457,5	114,2	7593386,1	132,9
Вінницька	198624,0	120,7	30950,3	85,0
Волинська	85916,8	102,5	36054,1	118,6
Дніпропетровська	243707,3	128,7	291468,1	132,3
Донецька	84727,3	100,2	99439,5	110,7
Житомирська	110843,5	137,7	13107,7	104,4
Закарпатська	345023,9	116,6	30164,8	111,6
Запорізька	181032,1	106,0	25066,9	77,9
Івано-Франківська	69015,3	114,9	26290,0	100,5
Київська	332339,6	121,7	237650,1	124,6
Кіровоградська	28185,2	118,9	12061,6	97,5
Луганська	34157,2	122,5	39914,1	99,0
Львівська	820009,2	127,9	102332,5	122,2
Миколаївська	556842,0	160,2	29823,2	152,1
Одеська	955749,8	113,0	545603,8	178,5
Полтавська	42330,6	104,5	95477,6	97,9
Рівненська	78371,3	109,4	60837,2	216,6
Сумська	33905,7	118,5	30166,5	102,2
Тернопільська	109954,6	99,5	15656,5	137,7
Харківська	517147,2	127,8	87680,7	145,5
Херсонська	35694,7	109,5	28317,2	166,5
Хмельницька	27951,3	111,7	22596,7	87,0
Черкаська	50496,1	117,8	28473,1	132,0
Чернівецька	49736,2	108,8	6759,2	129,8
Чернігівська	38539,5	120,9	35541,4	121,6
м.Київ	5039102,9	118,2	3941821,3	150,8

Джерело:[25]

З таблиці 2.2 бачимо, що в структурі експорту найбільше послуг у 2021 році було експортовано із м. Київ 5039102,90 тис. дол. США, другу сходинку займає Одеська область - 955749,80 тис. дол. США, а третю Львівська область -

820009,20 тис. дол. США. В структурі імпорту м. Київ також посідає першу сходинку 3941821,30 – тис. дол. США, друху сходинку Одеська область 545603,80 тис. дол. США, а третю Дніпропетровська область - 291468,10 тис. дол. США.

І на кінець здійснимо оцінку темпів зростання (зниження) експорту послуг та імпорту послуг. Динаміка темпів зростання (зниження) експорту послуг показана на рис 2.18.

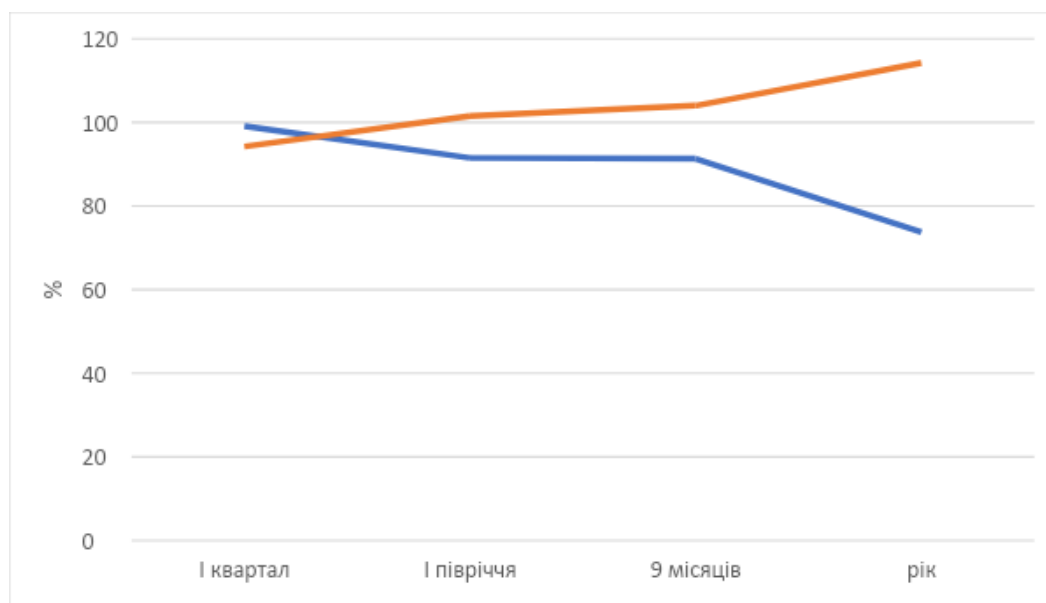

Рис 2.18 Темпи зростання (зниження) експорту послуг протягом 2020 – 2021 років (%)

Джерело:[25]

З рис 2.18 бачимо, що протягом 2020 року спостерігався темп зниження експорту послуг з 99,10 до 74,70%. Протягом 2021 року відбулось зростання експорту послуг із 94,20% до 114,20%.

Динаміка темпів зростання (зниження) імпорту послуг показана на рис 2.19.

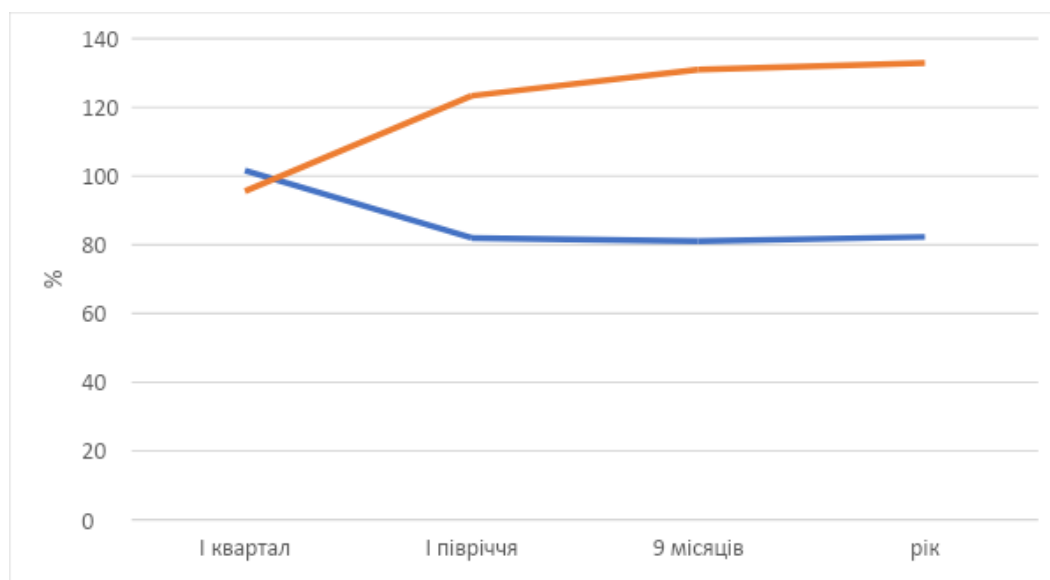

Рис 2.19 Темпи зростання (зниження) експорту послуг протягом 2020 – 2021 років (%)

Джерело:[25]

З рис 2.19 бачимо, що протягом 2020 року спостерігався темп зниження імпорту послуг з 101,60 до 82,30%. Протягом 2021 року відбулось зростання експорту послуг із 95,60% до 132,90%.

Отже, експорт та імпорт послуг України протягом 2020 – 2021 років демонстрували тенденції, пов'язані з загальним станом розвитку національної економіки. Одним із наслідків коронавірусної пандемії стало драматичне падіння обсягів світової торгівлі послугами України, в тому числі й з ЄС. Відтак, обсяг експорту послуг до ЄС протягом 2019-2021 років знизився, а імпорту збільшився.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

Участь нашої держави в світовій торгівлі послугами переважно є екстенсивною і не дозволяє конкурувати на світовому ринку із державами із високим рівнем розвитку ринкової економіки. Це зумовлено наявністю проблемних питань стосовно торгівлі послугами нашої держави на світовому ринку:

- недосконалість нормативно - правової бази стосовно регулювання ЗЕД;
 - високий рівень тінізації національної економіки. Це стосується в першу чергу транспортних, будівельних, фінансових, інформаційно-комунікаційних послуг. Наявність високого рівня тіньової економіки у нашій державі пов'язано із високим рівнем корупційних дій та недосконалістю податкової системи;
 - відсутність сприятливого інноваційного і інвестиційного клімату, адже залучення інвестицій у вітчизняну економіку є важливим фактором підвищення рівня технологічного і інноваційного потенціалу країни, її конкурентоздатності та повномасштабної інтеграції у світове господарство [31];
- Варто зазначити, що нині офіційні статистичні дані не дають точних уявлень стосовно обсягів світової торгівлі послугами через цілу низку обставин [32];
- в разі коли послуги супроводжують поставку товару вартість послуги включається до товарної ціни (наприклад, послуги із перероблення матеріальних ресурсів, послуги зі страхування вантажів);
 - інколи неможливо визначити вартість послуги (наприклад, послуги із лікування за допомогою ліків);

- доволі важко обрахувати заробітну плату іноземних працівників, котра була переведена ними в країну, із котрої вони прибули (наприклад, заробітна плата прикордонних працівників);
- статистичний облік не включає в себе доходів із банківських та страхових операцій, якщо вони були реінвестованими країні їхнього одержання.

Для часткового усунення вищезгаданих проблем, а також для задоволення потреб користувачів, включаючи надання відповідної інформації для потреб складання платіжного балансу і системи національних рахунків, в КЗЕП введено цілу низку довідкових статей, які напряду не стосуються операцій із послугами. Оскільки додаткові статті забезпечують корисну додаткову інформацію для аналітичних потреб, зокрема для здійснення оцінки якості даних, вони мають складатись одночасно із відповідними основними статтями КЗЕП (Додаток Г) [34].

Із (Додаток Г) видно, що довідкові статті введено до КЗЕП із метою підвищення якості обрахунку вартості світових послуг. Додаткові статті здійснюють забезпечення корисної інформації для аналітичних потреб, зокрема для здійснення оцінки якості даних. Із метою співставлення статистичних даних М. В. Лєсніковою розроблено перехідні ключі між КЗЕП та КВЕД, основні відповідності відображено в (Додаток Д) [34].

Із (Додаток Д) видно, що усі секції КВЕД, крім секції Т “Діяльність домашніх господарств”, охоплюються розділами КЗЕП, що дозволить збільшити рівень співставності та якості статистичної інформації. КЗЕП охоплює увесь спектр виробленої різними галузями продукції і може слугувати різним аналітичним потребам статистиків і інших користувачів. Розроблення відповідних перехідних ключів є корисною для виявлення груп однорідних підприємницьких структур - резидентів України, товаровиробників та споживачів послуг, а також для обрахунку індексів цін у світовій торгівлі послугами.

Отож, можна виділити такі основні позитивні зміни в новій редакції КЗЕП:

- розширення загальної деталізації розділів, додання нових розділів послуг: 1 “Послуги з перероблення матеріальних ресурсів”, 2 “Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не включені до інших категорій”;
- посилення деталізації професійних, технічних і комерційних послуг, адміністративних та допоміжних послуг, послуг в галузі нерухомості, оренди і лізингу, послуг в галузі мистецтва та організації дозвілля;
- введення довідкових статей для підвищення рівня якості обрахунку вартості послуг за розділом 1 “Послуги із перероблення матеріальних ресурсів”, 6 “Послуги зі страхування” та 7 “Послуги, пов’язані з фінансовою діяльністю”;
- більш детально розглянуто послуги, охоплені розділом 12 “Державні та урядові послуги”;
- вилучення із статистичного обліку вартості товарної продукції для переробки без зміни власника, замість цього у розділі 1 “Послуги з перероблення матеріальних ресурсів” враховується вартість перероблення цих товарів;
- розділи 2 “Послуги із ремонту та технічного обслуговування, що не включені до інших категорій”, 4 “Послуги з подорожей” та 5 “Послуги з будівництва” враховують вартість товарної продукції, що беруть участь в операціях купівлі-продажу;
- суттєве розширення розділу 8 “Роялті, та інші послуги, пов’язані з використанням інтелектуальної власності”.

Запровадження у статистичну практику нової редакції КЗЕП дозволить одержувати зіставну на світовому рівні статистичну інформацію, котра потрібна учасникам торговельних переговорів у якості орієнтира під час розробки конкретних зобов’язань в сфері торгівлі послугами і подальшого аналізу їхнього виконання, а також змін, які можуть виникнути в кожному виді послуг. Така статистична інформація надасть можливість в ухваленні управлінських рішень стосовно формування пріоритетів та стратегій, сприятиме оцінюванню досягнутого ступеня лібералізації для конкретних послуг і ринків [35].

Для того, аби здійснити аналіз перспектив України на світовому ринку послуг, потрібно розробити короткостроковий прогноз. Для прогнозу обрано головні показники світової торгівлі: експорт, імпорт, та видову структуру. Для прогнозу обрано метод експоненціального згладжування Хольта-Вінтерса. Джерелом даних є сайт СОТ із метою порівняння із даними Державної статистичної служби України, зокрема порівняння структури послуг, адже статистична служба застосовує класифікацію, котра відрізняється від класифікації СОТ, тож доцільно буде здійснити порівняння структури послуг за двома класифікаціями [36].

Метод Хольта застосовується для прогнозу часових рядів, коли є тенденція до зростання чи падіння значень часового ряду. Прогноз розроблено на 2 роки, до 2023 року. Результати прогнозу експорту світового ринку послуг показано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Прогноз експорту послуг для України на 2022-2023 роки

млн дол. США

Види послуг	2022	2023
Загальний обсяг	17000,109	17307,136
Послуги захисту інтелектуальної власності	90,751	90,439
Будівельні послуги	75,883	56,603
Фінансові послуги	37,089	19,861
Державні послуги	204,978	181,222
Страхові послуги	12,169	10,461
Послуги технічного обслуговування	174,325	157,406
Виробничі послуги	2179,261	2297,826
Інші послуги	2497,061	2555,826
Культурні послуги	48,859	48,074
Телекомунікаційні послуги	5156,616	5577,521
Транспортні послуги	5608,664	5530,080
Туристичні послуги та подорожі	914,453	781,816

Джерело: [25]

Обрахунок засвідчив, що за рівноцінних умов український експорт в 2023 році збільшиться до 17,3 млрд дол. США, що в абсолютному вимірі буде рівним 1,22 млрд дол. США абсолютного приросту експорту. Особливу увагу необхідно

звернути на прогноз телекомунікаційних послуг. Прогноз показав, що обсяг експорту даного виду послуг містить найбільший приріст - 1,2 млрд дол. США.

Тобто тенденції, прогнозовані для експорту послуг нашої країни і світу, містять однакові напрями. Це засвідчує про те, що спеціалізація нашої держави на послугах, котрі знаходяться на останніх циклах життя знижується. Наприклад, експортний обсяг таких послуг, як транспортні, знижуються в 2023 році до 5,5 млрд дол. США. Це зниження відповідає тенденціям зміни структури світового експорту. Результати прогнозу обсягу імпорту послуг показано у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Прогноз імпорту послуг для України 2022-2023 рр

млн дол. США

Види послуг	2022	2023
Загальний обсяг	17298,470	18055,338
Послуги захисту інтелектуальної власності	825,899	884,374
Будівельні послуги	34,185	29,231
Фінансові послуги	210,389	146,487
Державні послуги	317,127	223,659
Страхові	34,944	26,681
Послуги з технічного обслуговування	73,338	71,673
Виробничі послуги	874,879	362,417
Інші послуги	2057,786	2167,233
Культурні послуги	76,648	69,310
Телекомунікаційні послуги	750,984	784,730
Транспортні послуги	2237,556	2232,945
Туристичні послуги, та подорожі	10698,400	11419,001

Джерело:[25]

Результати прогнозу говорять про те, що в рівних умовах імпорт зростає швидше, аніж експорт: 1,2 млрд дол. США приріст експорту та 2,6 млрд. дол. США - у імпорту. За умови виконання прогнозу на 2023 рік торговельний баланс послуг нашої країни стане від'ємним.

Імпорт туристичних послуг є головною причиною такого збільшення імпортного обсягу, адже базисне відхилення туристичних послуг рівне 78% від

суми усіх позитивних відхилень та 97% обсягу від загально-видового відхилення. У 2023 році частка туристичних послуг буде становити 63,2% від загального експортного обсягу послуг, що означає велику залежність від послуг в даній сфері.

Прогнозовані дані структури ЗТО показано у таблиці 3.3. Аналіз даних прогнозу структури засвідчив про те, що суттєві зміни часток присутні у галузі туристичних послуг +3,4%, транспортних послуг -4,5%, телекомунікаційних послуг +4,1%. Частки інших видів послуг не зазнали суттєвих змін у структурі.

Таблиця 3.3

Прогноз структури ЗТО України у 2022-2023 роках

%

Види послуг	2022	2023
Послуги захисту інтелектуальної власності	2,32	2,33
Будівельні послуги	0,29	0,19
Фінансові послуги	0,66	0,34
Державні послуги	2,25	1,99
Страхові	0,14	0,11
Послуги з технічного обслуговування	0,65	0,54
Виробничі послуги	6,33	6,50
Інші послуги	12,68	12,63
Культурні послуги	0,33	0,28
Телекомунікаційні послуги	17,66	18,68
Транспортні послуги	22,50	21,34
Туристичні послуги	34,19	35,05

Джерело:[37]

Класифікації послуг відповідно до виду нашої країни і СОТ відрізняються як за наявністю деяких видів, так і за показниками. По-перше, присутні значні розбіжності в структурі експорту послуг, наприклад, частка транспортних послуг за КЗЕП становить 50%, а відповідно до класифікації СОТ - 32%. Це пов'язано із тим, що в КЗЕП немає пункту «інші послуги», і тому декотрі види послуг, які відповідно до класифікації нашої країни віднесені до транспортних, відповідно до класифікації СОТ віднесені до інших послуг [38].

Отже, для поновлення позитивної динаміки участі нашої країни в світовій торгівлі послугами та розширення її присутності на світовому ринку послуг необхідне підвищення рівня ефективності й конкурентоспроможності внутрішнього сектору послуг. Розвиток сфери послуг у нашій державі потребує активізації залучення до даного напрямку інвестицій, у тому числі іноземних.

Залучення іноземного капіталу в вітчизняну економіку буде сприяти не лише надходженню необхідних фінансових ресурсів, але й сучасних технологій, технічно ефективних методів реалізації послуг, що сприятиме підвищенню рівня їх якості й доступності, культури обслуговування та, в результаті, підвищить рівень конкурентоспроможності національних товаровиробників послуг та суттєво зміцнить позиції нашої країни в світовому обміні послугами.

ВИСНОВКИ

Здійснивши оцінку конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг, можемо зробити узагальнюючі висновки.

1. Визначивши сутність та зміст міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, встановлено, що конкурентоспроможність у загальному визначенні — це володіння суб'єктом певними властивостями, які дають йому можливість розвиватись на інноваційній основі та перемагати у конкурентній боротьбі. Якщо суб'єкт їх не має, то не спроможний вступити у тривалу конкурентну боротьбу на відповідному ринку. Основним фактором високої конкурентоспроможності суб'єктів міжнародних економічних відносин є їх сприйнятливість до інновацій. Тобто усі конкурентоспроможні суб'єкти дотримуються інноваційного типу поведінки.

2. Дослідивши методологію забезпечення конкурентоспроможності країни на світових ринках, з'ясовано, що для забезпечення конкурентних переваг підприємства або країни необхідна наявність у суб'єкта конкурентного потенціалу. У результаті взаємодії всіх компонентів системи конкурентного потенціалу досягається ефект цілісності, тобто виникають нові властивості, яких немає у кожного окремого ресурсу. В залежності від поєднання цих властивостей можна створити конкурентну перевагу серед конкуруючих структур.

3. Проаналізувавши сучасний стан та основні тенденції розвитку світового ринку послуг, визначено, що у 2021 році держави-члени ЄС експортували послуг на суму 1027 млрд. євро в країни за межами ЄС, що на 13% більше, ніж у 2020 році (910 млн євро). Вплив кризи COVID-19 у 2020 році спричинив суттєве падіння як вартості експорту ЄС (-15% порівняно з 2019 роком), так і імпорту (-14%), але у 2021 році експорт ЄС відразу ж відновився, майже повернувся до допандемічного рівня. В структурі торгівлі послуг у 2020 році в країнах Євросоюзу найкращі показники спостерігаються за

професійними управлінськими, консалтинговими, технічними, торговими послуги, експорт – 27,5% та імпорт – 33,60%. Другу сходинку займають транспортні послуги, 16% - імпорт та 16,10% - експорт Третю сходинку займають подорожі, 14,20 – імпорт та 14,80 експорт.

4. Оцінивши ефективність з торгівлі послугами між Україною та державами світу, встановлено, що динаміка зовнішньої торгівлі послугами України у 2019 – 2021 роках зменшилась на 2875268,4 тис. дол. США або на 18%. Імпорт послуг мав тенденцію до збільшення, зокрема за звітний період імпорт послуг збільшився на 949306,10 тис. дол. США або на 13%. Також помічаємо позитивно сальдо торгівлі послугами протягом звітного періоду. Найбільшу кількість з України було експортовано у вигляді транспортних послуг, хоча експорт транспортних послуг зменшився за звітний період на 4452375,7 тис. дол. США або на 49%. Найбільшу кількість імпортованих послуг в Україні становлять транспортні послуги, їх динаміка за звітний період збільшилась на 218492,20 тис. дол. США або на 14%.

5. Висвітливши проблеми і перспективи покращення конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг, з'ясовано, що основними проблемами в даному напрямі є: недосконалість нормативно - правової бази стосовно регулювання ЗЕД; високий рівень тінізації національної економіки. Це стосується в першу чергу транспортних, будівельних, фінансових, інформаційно-комунікаційних послуг. Наявність високого рівня тіньової економіки у нашій державі пов'язано із високим рівнем корупційних дій та недосконалістю податкової системи; відсутність сприятливого інноваційного і інвестиційного клімату, адже залучення інвестицій у вітчизняну економіку є важливим фактором підвищення рівня технологічного і інноваційного потенціалу країни, її конкурентоздатності та повномасштабної інтеграції у світове господарство.

Для поновлення позитивної динаміки участі нашої країни в світовій торгівлі послугами та розширення її присутності на світовому ринку послуг необхідне підвищення рівня ефективності й конкурентоспроможності

внутрішнього сектору послуг. Розвиток сфери послуг у нашій державі потребує активізації залучення до даного напрямку інвестицій, у тому числі іноземних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mayer J., Olesnevich D. International business environment. Competition and regulation in the global economy / Kyiv: Lybid, 2012.
2. Porter M. Competitive advantage: how to achieve high results and ensure its sustainability / Alpina Business Books, 2005.
3. Білорус О., Мацейко Ю. Конкурентоспроможність у сучасному глобальному світі // Економічний часопис XXI. 2002.
4. The Global Competitiveness Report 2015–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>.
5. IMD World Competitiveness Center [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/wcc/>.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
7. Конкурентоспроможність української економіки / [Кваснюк Б.Є., Кіреєв С.І., Болховітінова О.Ю. та ін.] ; за ред. Б.Є. Кваснюка. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2006. – 96 с.
8. Базиліук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення / Базиліук Я.Б. – К. : НІСД, 2002. – 132 с.
9. Executive Summary; Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in The Global Competitiveness Report 2000 (Oxford University Press, 2000) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cid.harvard.edu/archive/res/gcr_2000_overview.pdf.
10. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / О.А. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2007. – 312 с.
11. Кизим М.О. Формування державної цільової програми підвищення конкурентоспроможності регіонів України : монографія / М.О. Кизим, Є.М. Крячко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 292 с.

12. Сливоцький А. Міграція капіталу: як у замислах на кілька кроків випередити своїх конкурентів: Пер. з англ. К.: Пульсари, 2001.
13. Трофимова В. В. Регіональні інноваційні комплекси в глобальній економіці [Текст] : монографія / В. В. Трофимова. – Сімферополь : ВіТроПрінт, 2009.
14. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. М.: Академия, 1999.
15. Тоффлер Е. Третья хвиля. – Пер. з англ., К., 2000.
16. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 17.08.2022 р)
17. Рибак Г. І. Міжнародний ринок послуг: сучасний стан та структура / Г. І. Рибак, І. А. Островський // Ефективна економіка. — 2020. — № 6.
18. Офіційні дані “Eurostat”. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220808-1> (дата звернення 17.08.2022 р)
19. Попад'їна Т.А. Сучасний стан міжнародного ринку фінансових послуг // Інноваційна наука. 2021. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-mezhdunarodnogo-rynka-finance-uslug> (дата звернення: 19.08.2022).
20. Шевченко О. М. Світові тенденції розвитку ринку фінансових технологій та особливості його функціонування в Україні. Ефективна економіка. 2021. № 6.
21. Рудич Л.В., Шевченко О.М. Розвиток фінансових технологій в умовах цифровізації економіки України. Ефективна економіка. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8053> (дата звернення: 25.09.2022).
22. Дудинець Л.А. Розвиток фінансових технологій як фактор модернізації фінансової системи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. С. 794–798.

23. Курій, С. О., Копер В. Т. "Аналіз світового ринку туристичних послуг в умовах пандемії." організаційний комітет Голова оргкомітету (2022): 462.
24. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 17.08.2022 р)
25. Дивись.info. URL: <https://dyvys.info/2020/05/14/turyzm-pislya-karantynu-yak-pandemiyavplynula-na-galuz-i-zminyla-yiyi/> (дата звернення 17.08.2022 р)
26. Лебедева В. К., Борисенко М. Є. Специфіка та тенденції розвитку світового ринку послуг. Економічна кібернетика: комп'ютерні технології в бізнесі : зб. наук. пр. за матер. Всеукр. інтернет-конф., м. Дніпро, 1–2 березня 2022 р. Дніпро : УДУНТ, 2022. С. 91–96. URL: http://nmetau.edu.ua/file/zbirnik_2022.pdf. (дата звернення 17.08.2022 р)
27. Дороніна І. І. Державне регулювання ринку фінансових послуг у контексті європейської інтеграції / І. І. Дороніна, Н. С. Криштоф // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2019. - № 2. - С. 106-116. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_2_13.
28. UNCTADstat official website. URL: <https://unctadstat.unctad.org/EN/> (дата звернення 16.08.2022).
29. Шевчук І. "Проблеми та перспективи розвитку експорту послуг в Україні." Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. Вінниця: Редакційно-видавничий: с.245. 2022.
30. Плющик І.А., Гараненко В.В. Аналіз торгівлі послугами у світі. Міжнародні економічні відносин в умовах нестабільного глобального розвитку: Матеріали першої всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (30 листопада 2016 р., м. Херсон). Херсон: ХНТУ. 2016. С. 20–22
31. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук,

чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. Та прогнозів. НАН України». К., 2019. 350 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/310.pdf> (дата звернення 23.08.2022).

32. Янишин Я., Лаврів І. Оцінка перспектив розвитку експорту послуг з України. Аграрна економіка: теорія та практика. 2014. Т. 7. №3–4. С. 23–29.

33. Лєснікова М. В. Статистичні класифікації у зовнішній торгівлі послугами, огляд та застосування / М. В. Лєснікова // Статистика України. - 2014. - № 2. - С. 58-63. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2014_2_12.

34. Мельник Ю. Інституційне забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку послуг / Ю. Мельник // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2019. – Вип. 2. – С. 71–83.

35. Діжак О.Я. Методи та моделі прогнозування валютного курсу. Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід : Тези доповідей IX Міжнародної науково-методичної інтернет-конференції Форуму молодих економістів-кібернетиків, 30 жовтня 2018 року, м. Львів / відпов. ред. Вовк В.М. – Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2018. – 109 с.

36. WTO official website. Trade and tariff data. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm (дата звернення 15.08.2022)

37. Боярчук А.І., Адвокатова Н.О. Сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку транспортних послуг для міжнародного бізнесу. Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки. 2018. Випуск 29. Частина 1. С. 23–29.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Визначення	Автор
Конкурентоспроможність – це здатність країни досягти постійних високих темпів зростання ВВП на душу населення.	Всесвітній економічний форум [4]
Конкурентоспроможність – це реально і потенційна можливість фірм за наявних умов проектувати, виготовляти, збувати товари, які за ціновими й неціновими характеристиками привабливіші для споживачів, ніж товари їх конкурентів.	Інститут менеджменту і розвитку (HMD) [5]
Конкурентоспроможність країни – це здатність економіки однієї країни конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства і забезпечення на цій основі високого та постійного зростаючого рівня життя населення.	Економічна енциклопедія (К. Штальман, М. Дряхлов, В. Хартман) [6]
Конкурентоспроможність країни є сукупністю притаманних конкретній національній економіці факторів, здатних забезпечити пропозицію товарів і послуг, виготовлених за умов застосування новітніх технологій, вільного і справедливого ринку та зростаючих доходів населення, що є прийнятним для міжнародної торгівлі за співвідношенням ціна–якість.	Б. Кваснюк [7]
Конкурентоспроможність національної економіки виявляє здатність економічної системи забезпечувати соціально-економічну оптимальність за будь-якого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників.	Я. Базилук [8]
Конкурентоспроможність національної економіки – економічна категорія, що характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності	Я. Базилук [8]

національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів.	
Конкурентоспроможність – це здатність країни підтримувати високі показники зростання та зайнятості протягом тривалого проміжку часу.	М. Портер, Д. Сакс, А. Варнер [9]
Конкурентоспроможність як єдиний гомогенний термін не існує, проте має місце система двох пов'язаних, але самостійних видів конкурентоспроможності – споживчої та виробничої, які у своєму поєднанні (але системному, а не механічному) формують поняття глобальної конкурентоспроможності. Під споживчою конкурентоспроможністю варто розуміти спроможність середовища (країни, регіону, міста тощо) забезпечити населенню, яке споживає на відповідній території, рівень споживання, достатній для того, щоб бути привабливим для нього за умов глобальної пропозиції. Під виробничою конкурентоспроможністю варто розуміти спроможність економічних суб'єктів різного рівня інтегрованості зберігати стійкі позиції в задоволенні глобалізованого попиту.	О. Швиданенко [10]
Конкурентоспроможність національної економіки є атрибутом господарської системи, що базується на світовому розподілі праці та міжнародному товарному обміні, ... розвивається у внутрішньому середовищі країни в результаті в результаті конкурентного змагання, ... відповідальність за рівень конкурентоспроможності національної економіки несе держава, якій належить провідна роль у визначенні важелів економічної політики, дотриманні зобов'язань перед світовими організаціями та країнами партнерами в застосуванні корегувальних механізмів, здатних нейтралізувати негативні фактори	М. Кизим [11]

внутрішнього та зовнішнього походження і не допустити погіршення соціально-економічних параметрів розвитку країни.	
Усталена конкурентоспроможність країни – здатність оптимально реалізувати свої конкурентні переваги, орієнтуючись, з рештою, на постійне підвищення продуктивності праці	Б. Губський [12]

**Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за країнами світу у 2019 -
2021 роках**

(тис. дол. США)

	2019	2020	2021
Експорт			
Усього	15660855,9	11547174,0	12785587,5
у тому числі			
Австралія	7708,2	9445,9	20741,4
Австрія	227210,4	177926,0	253486,0
Азербайджан	34142,2	23552,7	37245,6
Албанія	988,7	1650,9	905,8
Алжир	14696,0	12426,8	8739,5
Ангола	861,1	335,5	842,1
Андорра	133,2	348,4	167,5
Антигуа і Барбуда	631,9	607,8	398,5
Аргентина	300,9	557,6	1402,2
Аруба	356,9	562,1	693,5
Афганістан	2032,0	2093,4	1314,2
Багамські Острови	11069,9	10873,5	1486,0
Бангладеш	935,2	3072,9	6581,7
Барбадос	2468,9	1799,5	1723,4
Бахрейн	52,0	93,3	438,7
Беліз	11578,3	7456,2	10206,8
Бельгія	110912,4	109454,0	139145,5
Бенін	117,5	241,1	74,6
Бермудські Острови	1368,7	299,4	205,2
Білорусь	146263,9	114883,5	116732,6
Болгарія	44866,7	48178,9	66524,9
Боснія і Герцеговина	187,9	312,3	837,9
Бразилія	660,5	1802,8	995,7
Британська територія в Індійському океані	404,3	к/с	276,8
Британські Віргінські Острови	169503,2	156601,3	100841,4
Буркіна-Фасо	27,8	36,5	354,2
Вануату	397,7	463,1	640,4
Віргінські Острови (США)	262,6	5838,0	291,4
Вірменія	14511,9	4795,9	8035,4
В'єтнам	8744,3	7885,7	4832,3
Гана	4680,7	4345,0	3546,5
Гвінея	873,6	604,8	287,4
Гернсі	767,0	363,4	106,8
Гібралтар	4717,1	3263,1	4379,8
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	54282,8	63695,3	91089,7
Греція	24811,8	12226,8	12208,8
Грузія	44753,1	35349,8	46809,4
Данія	186288,7	194540,0	238510,9
Демократична Республіка Конго	180,8	1343,6	1234,9
Держава Палестина	1349,3	1174,5	945,9
Джерсі	608,2	1156,9	2563,0
Домініка	1393,6	745,5	266,3

Домініканська Республіка	1784,9	53,4	7759,3
Еквадор	1270,3	1227,6	1599,5
Екваторіальна Гвінея	855,7	499,2	36,0
Есватіні	161,1	342,1	214,4
Естонія	202556,9	202962,3	150761,6
Ефіопія	1630,5	3855,0	9768,9
Єгипет	76637,0	34527,0	86812,7
Ємен	609,5	442,1	838,9
Замбія	519,5	409,6	529,9
Зімбабве	936,8	827,9	810,1
Ізраїль	247493,2	215090,2	294710,2
Індія	122121,9	96748,2	148089,1
Індонезія	2116,6	2099,9	3157,2
Ірак	30243,9	8596,0	1742,1
Іран (Ісламська Республіка)	12202,3	2324,2	2624,3
Ірландія	89046,5	119439,4	124629,0
Ісландія	1976,3	1018,4	1404,2
Іспанія	86694,4	48996,7	57379,9
Італія	135363,2	88373,9	106407,1
Йорданія	6331,2	4324,8	3678,0
Казахстан	51879,4	31889,0	52456,3
Кайманові Острови	1421,8	2375,9	4153,9
Камерун	817,5	863,2	694,6
Канада	103663,6	106094,8	120851,4
Катар	6016,0	5034,8	6946,6
Кенія	679,5	793,9	830,3
Киргизстан	1786,9	1678,7	1424,1
Китай	190767,9	124275,1	95737,9
Кіпр	357134,9	408645,6	386124,1
Колумбія	503,5	328,6	752,2
Комори	1023,9	1155,6	1476,4
Конго	724,1	619,3	624,6
Корейська Народно-Демократична Республіка	38,1	163,5	381,5
Коста-Рика	342,0	168,3	180,7
Кот-Д'Івуар	468,5	534,4	545,0
Куба	561,8	410,7	51,4
Кувейт	359,2	667,2	1095,3
Кюрасао	3516,4	4021,1	3699,8
Латвія	54446,7	44465,5	54879,2
Литва	64522,5	56827,6	66885,9
Ліберія	13241,4	13564,4	15903,9
Ліван	5494,6	3939,9	5549,9
Лівія	4325,8	853,4	2046,1
Ліхтенштейн	878,1	1322,2	684,4
Люксембург	14993,0	27619,3	32028,9
Маврикій	829,7	817,0	571,5
Мавританія	232,4	547,8	872,1
Малайзія	11500,5	12259,3	13551,7
Малі	97,3	87,6	2011,1
Мальдіви	389,0	229,9	4580,3
Мальта	152471,8	145291,1	276846,7
Марокко	18171,0	20632,5	21671,6
Маршаллові Острови	29513,6	36267,4	45212,6
Мексика	461,3	627,0	1270,6

Монако	1234,7	368,3	679,0
Монголія	302,2	426,0	988,7
М'янма	1605,3	1412,7	3729,2
Намібія	576,4	400,9	351,1
Непал	114,4	60,4	620,2
Нігер	3,8	3,3	101,6
Нігерія	11961,8	13024,9	16697,2
Нідерланди	238799,0	243285,0	303496,0
Німеччина	605685,1	630421,5	725634,5
Нова Зеландія	1039,5	553,9	731,7
Норвегія	41599,1	38233,2	45759,5
Об'єднана Республіка Танзанія	520,5	592,6	1051,3
Об'єднані Арабські Емірати	351902,2	331497,9	402364,6
Оман	2826,6	396,8	403,9
Острів Мен	38116,6	38780,2	8608,8
Острови Кука	1000,5	547,0	630,5
Пакистан	2243,2	2541,7	4458,8
Палау	729,2	947,8	983,6
Панама	23147,8	23172,0	23211,7
Перу	990,9	2343,5	967,9
Південна Африка	2582,3	5004,2	4482,6
Північна Македонія	4630,2	4620,4	5906,8
Польща	420859,3	440968,6	477583,3
Португалія	6178,6	6252,0	7723,6
Республіка Корея	53279,5	52070,9	58875,6
Республіка Молдова	51258,1	57861,1	68395,4
Російська Федерація	6199759,4	2637765,1	1604163,3
Руанда	66,3	142,3	341,6
Румунія	117191,0	111836,1	125383,8
Сан-Марино	469,2	1191,4	1883,5
Саудівська Аравія	4685,4	6267,2	11396,9
Сейшельські Острови	5489,5	7898,5	5989,5
Сенегал	248,8	75,6	689,9
Сент-Вінсент і Гренадіни	1915,2	5204,1	5649,3
Сент-Кітс і Невіс	3368,2	2271,2	2986,7
Сербія	16476,9	13113,5	14814,1
Сингапур	37642,8	50117,1	69702,8
Сирійська Арабська Республіка	1685,2	1491,6	1921,5
Словаччина	58566,0	52416,3	48935,5
Словенія	22138,4	24309,3	26257,4
Сомалі	101,0	135,8	200,4
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	604375,9	635735,2	784543,8
Судан	739,2	1148,6	801,3
США	1288492,2	1419208,7	1951850,6
Сьєрра-Леоне	1149,3	965,8	1104,1
Таджикистан	7468,2	2817,6	2078,7
Таїланд	21976,9	5928,9	5596,4
Тайвань, Провінція Китаю	8247,7	5546,3	2017,2
Того	742,3	1101,5	699,8
Тувалу	438,8	133,4	261,4
Туніс	2340,8	1997,0	3024,2
Туреччина	197429,1	145952,3	184626,6
Туркменистан	23990,1	8902,1	8167,4
Уганда	8681,7	124,7	951,8
Угорщина	215085,7	200808,9	258026,2

Узбекистан	13573,3	13816,0	26244,5
Уругвай	7,5	54,5	49,0
Філіппіни	281,8	951,7	1644,9
Фінляндія	31846,6	28208,6	36077,6
Франція	182537,3	182911,1	208485,2
Хорватія	15963,8	6946,8	7626,0
Чехія	102451,4	105891,7	116062,9
Чилі	200,6	137,8	279,4
Чорногорія	2752,5	3040,5	2092,7
Швейцарія	985990,5	778557,2	1189737,9
Швеція	95959,2	106170,8	115941,7
Шри-Ланка	3845,1	676,9	11163,0
Ямайка	95,3	80,9	126,3
Японія	10322,2	9122,2	12810,8
Імпорт			
Усього	7027150,2	5876542,0	7976456,3
у тому числі			
Австралія	2135,4	2894,6	3239,8
Австрія	104994,7	112499,9	116726,0
Азербайджан	12972,9	27910,9	22337,9
Албанія	1730,3	2336,3	6064,7
Алжир	2187,9	1550,0	1081,6
Ангола	322,3	190,9	к/с
Андорра	73,4	82,8	157,8
Аргентина	919,1	397,3	564,5
Афганістан	357,9	55,4	33,1
Багамські Острови	6144,6	к/с	к/с
Бангладеш	306,2	310,4	97,9
Барбадос	28,9	39,6	70,6
Беліз	26,3	101,2	к/с
Бельгія	175890,4	153136,8	182526,0
Бермудські Острови	6258,8	8990,8	2952,5
Білорусь	133186,8	100482,9	110328,3
Болгарія	28014,8	27033,9	70927,6
Боснія і Герцеговина	152,5	95,4	187,9
Бразилія	3133,4	5632,9	4884,1
Британські Віргінські Острови	974,9	7126,3	4633,4
Буркіна-Фасо	79,9	к/с	к/с
Вірменія	6505,1	2371,4	7341,6
В'єтнам	1742,8	758,9	1943,0
Гана	59,9	154,6	12,5
Гернсі	к/с	к/с	483,7
Гібралтар	к/с	к/с	к/с
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	6439,9	4414,8	11695,6
Гренландія	к/с	—	к/с
Греція	38710,2	10517,6	47781,4
Грузія	53806,7	33945,8	53297,0
Данія	75187,7	79973,7	84142,1
Джерсі	19,7	50,1	к/с
Держава Палестина	217,2	к/с	197,5
Джибуті	665,4	к/с	к/с
Домініканська Республіка	5018,5	983,8	3998,2
Еквадор	139,7	86,7	243,8
Естонія	51692,6	46302,4	65475,3

Ефіопія	277,5	467,4	1555,4
Єгипет	188686,4	72838,1	172677,3
Замбія	к/с	1,8	к/с
Західна Сахара	к/с	к/с	к/с
Ізраїль	54690,4	33893,7	42465,8
Індія	9610,2	9149,4	8609,2
Індонезія	3970,7	2071,3	2652,2
Ірак	8568,8	5784,0	2377,9
Іран (Ісламська Республіка)	2418,7	646,7	910,9
Ірландія	315292,9	262398,9	376592,4
Ісландія	332,6	129,3	143,7
Іспанія	55874,1	36083,1	39196,3
Італія	72158,1	40912,2	44532,8
Йорданія	2496,7	956,0	2016,1
Казахстан	30834,3	23318,4	28243,1
Камерун	4,9	7,9	0,3
Канада	62717,3	55801,3	22220,3
Катар	2109,8	2042,4	6897,2
Кенія	758,2	416,0	1975,1
Киргизстан	1018,8	1192,5	1431,9
Китай	226768,6	197204,2	284283,9
Кіпр	409220,8	238646,4	361668,5
Колумбія	186,8	35,0	255,9
Корейська Народно-Демократична Республіка	27,3	к/с	119,4
Коста-Рика	57,6	39,0	177,4
Куба	894,1	1283,7	660,4
Кувейт	735,7	377,3	439,1
Кюрасао	37,1	312,2	401,0
Латвія	51209,2	42833,4	71541,2
Литва	45299,1	38809,7	77367,9
Ліберія	к/с	299,4	к/с
Ліван	1030,5	1758,2	809,6
Лівія	233,5	627,7	416,7
Люксембург	96983,6	67065,3	110875,6
Маврикій	1828,9	478,5	610,1
Малайзія	1433,9	1993,0	1168,6
Малі	556,6	к/с	970,8
Мальдіви	8588,9	7666,0	30294,4
Мальта	161768,6	116311,7	236483,0
Марокко	581,3	310,3	723,6
Маршаллові Острови	21,7	305,5	264,7
Мексика	3939,6	1706,7	4893,4
Монако	171,3	148,5	240,2
Монголія	102,6	108,8	215,1
М'янма	259,9	112,8	к/с
Непал	59,6	13,4	121,2
Нігерія	957,8	448,6	565,9
Нідерланди	148317,6	112471,0	141888,9
Німеччина	491160,0	420218,8	490034,0
Нова Зеландія	551,7	301,6	458,3
Норвегія	59811,5	42241,7	13840,3
Об'єднана Республіка Танзанія	540,6	3585,2	9554,0
Об'єднані Арабські Емірати	116996,0	77693,1	131365,3
Оман	116,0	20,1	71,9

Острів Мен	78,0	164,9	88,8
Пакистан	1233,3	1005,4	1492,9
Панама	4728,5	5610,5	4185,3
Перу	941,9	282,2	1017,1
Південна Африка	2116,7	1462,2	2074,8
Північна Македонія	678,8	581,2	636,9
Польща	242481,2	201003,0	285042,9
Португалія	13737,5	3814,8	15237,7
Республіка Корея	15024,9	15972,8	19245,5
Республіка Молдова	30242,8	28322,7	44937,6
Російська Федерація	303977,4	176017,5	189373,5
Румунія	38942,6	21679,6	26721,2
Сан-Марино	к/с	к/с	944,5
Саудівська Аравія	2998,2	472,2	4251,6
Святий Престол	к/с	к/с	к/с
Сейшельські Острови	975,1	337,3	3023,7
Сенегал	312,8	179,8	248,5
Сербія	4722,4	4162,6	8331,2
Сингапур	18759,0	15320,4	30850,8
Сирійська Арабська Республіка	к/с	к/с	к/с
Словаччина	89330,7	24071,5	39426,2
Словенія	8963,6	8768,8	12168,0
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	610773,8	519678,3	609553,9
Судан	130,4	19,4	6,4
США	502128,1	687902,0	793771,8
Таджикистан	810,0	299,7	738,3
Таїланд	10244,8	2637,2	1762,3
Тайвань, Провінція Китаю	503,9	757,1	623,2
Того	к/с	81,2	к/с
Туніс	4303,2	268,5	1151,7
Туреччина	567525,6	441306,9	952193,6
Туркменистан	6938,6	4650,6	1868,6
Уганда	896,1	416,9	432,6
Угорщина	58571,0	58238,6	42570,9
Узбекистан	2968,7	3258,7	6469,9
Уругвай	167,8	135,0	123,9
Філіппіни	347,2	223,5	164,3
Фінляндія	31116,1	35492,6	39878,7
Франція	162498,7	130556,2	183347,5
Хорватія	37087,4	7297,2	11008,3
Центральноафриканська Республіка	–	к/с	437,9
Чехія	62074,9	54003,8	69098,4
Чилі	502,0	779,4	713,3
Чорногорія	7575,6	7416,2	36726,1
Швейцарія	232986,9	217226,0	279857,2
Швеція	51518,7	57217,3	91128,3
Шри-Ланка	7922,0	4570,6	3607,4
Японія	14573,8	7872,0	2983,4

Джерело: [25]

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами у 2019 - 2021 роках

(тис. дол. США)

Найменування послуги згідно із КЗЕП	2019	2020	2021
Експорт			
Усього	15660855,9	11547174,0	12785587,5
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	1640182,2	1352830,0	1538305,1
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	7022,0	7752,8	6508,0
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	1633160,2	1345077,2	1531797,0
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	270072,8	236622,1	302997,9
Транспортні послуги	9109918,8	4988433,7	4657543,1
у тому числі			
Послуги морського транспорту	595914,5	605952,9	616849,0
Послуги річкового транспорту	к/с	25759,1	36422,8
Послуги повітряного транспорту	1419720,8	802191,7	1045326,7
Послуги залізничного транспорту	501656,6	405158,3	461832,7
Послуги автомобільного транспорту	338836,2	339839,3	413266,7
Послуги трубопровідного транспорту	5904248,9	2443157,2	1664301,8
Інші допоміжні та додаткові транспортні послуги	260006,3	320123,2	351412,0
Послуги поштової та кур'єрської служби	53509,2	46252,2	68131,5
Послуги, пов'язані з подорожами	334952,5	263445,8	343482,8
Послуги з будівництва	125738,4	75388,0	58722,6
Будівництво за кордоном	83492,9	58238,9	47934,5
Будівництво у внутрішню економіку	42245,5	17149,1	10788,2
Послуги зі страхування	75523,5	58241,7	124115,9
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	165593,2	129598,2	103907,5
Фінансові послуги, сплачені напямуч	9537,7	5628,7	5931,7
Інші послуги фінансового посередництва	48890,7	22747,0	17238,3
Допоміжні послуги у сфері фінансової діяльності	75164,8	75222,5	68737,5
Послуги з фінансового посередництва, що обчислюються непрямым шляхом	32000,0	26000,0	12000,0
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	55435,5	94930,6	61774,7
Послуги франшизи та використання торгової марки	5982,7	7727,7	9071,0
Послуги, пов'язані з ліцензійною діяльністю	35632,7	44202,0	40542,4
Послуги, пов'язані з патентною діяльністю	9620,7	37243,3	3838,1
Інші роялті	4199,6	5757,6	8323,2
Послуги у сфері тел., комп'ютерні та інформаційні послуги	2575947,8	3051447,5	4031998,0
Телекомунікаційні послуги	111198,5	93511,4	102078,3
Комп'ютерні послуги	2044607,0	2345012,9	3161685,6
Інформаційні послуги	420142,4	612923,2	768234,1
Ділові послуги	1278174,7	1256661,7	1504164,5
Послуги дослідження та розробки	135190,9	125431,3	154477,3
Професійні та консалтингові послуги	591368,0	615074,6	766008,0
Наукові та технічні послуги	291205,8	269011,1	330006,6
Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища	221,0	534,7	632,8
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	32495,9	7548,2	3945,3
Послуги операційного лізингу	39870,6	45554,1	49629,1
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	84679,6	76049,5	52089,1
Інші ділові послуги	103142,8	117458,1	147376,3
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	21604,8	32136,8	49268,4

Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги	16000,2	13753,4	19047,7
Культурні та рекреаційні послуги	2245,0	1701,5	1975,6
Інші особисті послуги	3359,6	16681,9	28245,1
Державні та урядові послуги	7711,7	7437,9	9307,0
Імпорт			
Усього	7027150,2	5876542,0	7976456,3
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	3048,0	3020,8	9992,7
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	173,0	73,0	692,2
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	2875,0	2947,7	9300,5
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	85169,6	61462,0	76654,5
Транспортні послуги	1559143,8	1061043,8	1777636,0
у тому числі			
Послуги морського транспорту	273781,9	309925,4	597658,4
Послуги річкового транспорту	531,9	к/с	к/с
Послуги повітряного транспорту	757823,3	319904,2	566777,9
Послуги залізничного транспорту	262715,5	197393,3	270178,2
Послуги автомобільного транспорту	156984,1	176500,4	236641,8
Послуги трубопровідного транспорту	59702,0	к/с	к/с
Інші допоміжні та додаткові транспортні послуги	29019,9	27625,2	48494,1
Послуги поштової та кур'єрської служби	18585,3	28232,7	56408,3
Послуги, пов'язані з подорожами	1299287,9	702922,3	1598761,7
Послуги з будівництва	39151,7	39609,8	67422,9
Будівництво за кордоном	16130,4	26833,0	41299,2
Будівництво у внутрішню економіку	23021,2	12776,8	26123,7
Послуги зі страхування	87910,3	126888,5	136591,4
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	580407,7	635476,6	707286,9
Фінансові послуги, сплачені напряму	25589,4	21513,6	24916,9
Інші послуги фінансового посередництва	325555,7	299123,6	318376,9
Допоміжні послуги у сфері фінансової діяльності	144262,6	150839,5	167993,1
Послуги з фінансового посередництва, що обчислюються непрямим шляхом	85000,0	164000,0	196000,0
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	559732,1	540159,9	625814,1
Послуги франшизи та використання торгової марки	222032,5	179374,7	231943,8
Послуги, пов'язані з ліцензійною діяльністю	232923,1	272998,3	291443,7
Послуги, пов'язані з патентною діяльністю	666,6	539,3	739,3
Інші роялті	104109,9	87247,6	101687,3
Послуги у сфері тел., комп'ютерні та інформаційні послуги	531309,2	562020,7	713299,5
Телекомунікаційні послуги	97441,6	85942,5	107312,2
Комп'ютерні послуги	300904,5	330904,5	401420,6
Інформаційні послуги	132963,1	145173,7	204566,8
Ділові послуги	1359121,4	993584,9	1143111,4
Послуги дослідження та розробки	18223,9	29068,7	36199,5
Професійні та консалтингові послуги	540926,3	556056,6	644778,6
Наукові та технічні послуги	137911,9	118041,8	131546,3
Послуги з обробки та усунення забруднення Н.С	86970,0	28441,0	164,3
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	112436,4	22194,0	5459,0
Послуги операційного лізингу	359217,1	157961,5	229973,5
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	28853,0	24584,0	24530,8
Інші ділові послуги	74582,9	57237,4	70459,5
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	10836,1	12536,7	21812,7
Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги	5796,3	6096,7	15826,6
Культурні та рекреаційні послуги	3684,8	3873,8	2696,1
Інші особисті послуги	1355,0	2566,1	3290,0
Державні та урядові послуги	912032,5	1137816,0	1098072,5

Джерело: [25]

Довідкові статті КЗЕП

Код КЗЕП	Найменування довідкової статті	Опис довідкової статті	Призначення довідкової статті
06.4а	Страхові премії (внески)	Включає валову суму страхових премій, отриманих з усіх операцій страхування, пов'язаних зі страхуванням вантажів та багажу.	Для визначення вартості послуг страхування вантажів та багажу. Страхування вантажів включає страхування від
06.4б	Страхові виплати, відшкодування	Включає страхові виплати, відшкодування, що являє собою різницю між фактично сплаченими відшкодуваннями!! за звітний рік та звичайною сумою відшкодувань (указується як <i>довідкова стаття</i> при зазначенні послуги зі страхування вантажів та багажу)	ризиків крадіжки, пошкодження або іншої втрати вантажу. Вартість послуг страхування вантажів і багажу визначається як валова сума страхових премій мінус розмір страхових виплат, відшкодувань, мінус очікувані страхові відшкодування.
06.5а	Страхові премії (внески)	Включає валову суму страхових премій, отриманих з усіх операцій страхування, пов'язаних зі страхуванням транспорту.	Для визначення вартості послуг страхування транспорту.
06.5б	Страхові виплати, відшкодування	Включає страхові виплати, відшкодування, що являє собою різницю між фактично сплаченими відшкодуваннями за звітний рік та звичайною сумою відшкодувань.	Вартість послуг страхування транспорту визначається як валова сума страхових премій мінус розмір страхових виплат, відшкодувань, мінус очікувані страхові відшкодування.
06.6а	Страхові платежі (премії, внески)	Включає валову суму страхових премій, отриманих з усіх операцій страхування, пов'язаних із прямим страхуванням.	Для визначення вартості інших послуг з прямого страхування, не зазначених вище.
06.6б	Страхові претензії, відшкодування	Включає страхові претензії, відшкодування, що являє собою різницю між фактично сплаченими відшкодуваннями за звітний рік та звичайною сумою відшкодувань.	Вартість послуг цих послуг визначається як валова сума страхових платежів (премій, внесків), плюс надбавки за страховими преміями, мінус розмір страхових претензій (відшкодувань).

06.7a	Страхові платежі (премії, внески), які належать перестраховикам або отримані від перестраховувальників	Включає валову суму страхових премій, внесків, отриманих з усіх операцій страхування, пов'язаних із перестрахуванням.	Для визначення вартості послуг перестрахування. Вартість послуг перестрахування визначається як загальна сума страхових платежів (премій, внесків), які належать перестраховикам або отримані від перестраховувальників, мінус комісійні, що підлягають сплаті, плюс надбавки за страховими платежами, мінус страхові виплати, відшкодування, що компенсовані перестраховиками або перестраховувальникам.
06.7б	Страхові виплати, відшкодування, що компенсовані перестраховиками або перестраховувальникам	Включає страхові виплати, відшкодування, що компенсовані перестраховиками або перестраховувальникам.	
07.4a	Процентні доходи, отримані за наданими кредитами	Включає суму фактично сплачених процентів, отриманих за наданими кредитами.	Для розрахунку вартості умовно обчисленої послуги фінансового посередництва (УОПФП) за наданими кредитами.
07.4б	Обсяг кредитів, від яких отримано доходи	Включає вартість кредитів, від яких отримано доходи.	
07.4с	Процентні витрати, сплачені за залученими депозитами	Включає суму фактично нарахованих процентів, сплачених за залученими депозитами.	Для розрахунку вартості умовно обчисленої послуги фінансового посередництва (УОПФП) за залученими депозитами.
07.4.1	Обсяг депозитів, від яких отримано доходи	Включає вартість депозитів, від яких отримано доходи.	
01.01.1a	Вартість товарів, отриманих від замовника	Включає вартість товарів, придбаних замовником у резидентів країни, у якій цей товар переробляється (указується як <i>довідкова стаття</i> при зазначенні послуг для перероблення у внутрішній економіці).	Для визначення вартості послуг з перероблення товарів у внутрішній економіці.
01.01.1б	Вартість товарів, повернутих замовнику	Включає вартість товарів, відправлених після оброблення (указується як <i>довідкова стаття</i> при зазначенні послуг для перероблення у внутрішній	

		економіці).	
01. 02. 1a	Вартість товарів, направлених переробнику	Включає вартість товарів, направлених на перероблення (указується як <i>довідкова стаття</i> при зазначенні послуг для перероблення товарів за кордоном).	Для визначення вартості послуг з перероблення товарів за кордоном.
01. 02. 1b	Вартість товарів, повернутих від переробника	Включає вартість товарів, повернутих після переробки (указується як <i>довідкова стаття</i> при зазначенні послуг для переробки товарів за кордоном).	
06. 1a	Страхові премії (внески)	Включає валову суму страхових премій, отриманих з усіх операцій страхування, пов'язаних зі страхуванням життя.	Для визначення вартості послуг зі страхування життя. Вартість послуг зі страхування життя визначається як розмір отриманих страхових премій, плюс надбавки на страхові премії, мінус страхова допомога, що підлягає сплаті, мінус збільшення (плюс зменшення) резервів страхування життя (акруарні резерви та резерви для страхування з правом отримання прибутку)
01. 1b	Страхові виплати, відшкодування, у т. ч. ануїтети	Включає страхові виплати, відшкодування, у т. ч. ануїтети, що являє собою різницю між фактично сплаченими відшкодуваннями за звітний рік та звичайною сумою відшкодувань.	
06. 2a	Страхові премії (внески)	Включає валову суму страхових премій, отриманих з усіх операцій страхування, пов'язаних з пенсійним забезпеченням.	Для визначення вартості послуг пенсійного забезпечення. Вартість послуг пенсійного забезпечення визначається як валова сума страхових премій мінус надбавки до внесків, плюс страхові виплати, відшкодування мінус поправка на зміни пенсійних прав.
06. 2b	Страхові виплати, відшкодування	Включає страхові виплати, відшкодування, що являє собою різницю між фактично сплаченими відшкодуваннями за звітний рік та звичайною сумою відшкодувань.	
06. 3a	Страхові премії (внески)	Включає валову суму страхових премій, отриманих з усіх операцій страхування, пов'язаних з обов'язковим соціальним страхуванням.	Для визначення вартості послуг обов'язкового соціального страхування. Вартість послуг страхування, пов'язаних з обов'язковим соціальним страхуванням визначається як валова сума страхових премій мінус надбавки до внесків, плюс страхові виплати, відшкодування

06. Зб	Страхові виплати, відшкодування	Включає страхові виплати, відшкодування, що являє собою різницю між фактично сплаченими відшкодуваннями за звітний рік та звичайною сумою відшкодувань.	мінус поправка на зміни пенсійних прав.
-----------	---------------------------------	---	---

Джерело:[34]

Основні відповідності між секціями КВЕД та розділами КЗЕП

Розділ КЗЕП		Секції КВЕД	
1	Послуги з перероблення матеріальних ресурсів	B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
		C	Переробна промисловість
		E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
2	Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не включені до інших категорій	C	Переробна промисловість
		G	Оптова та роздрібна торгівля автотransпортними засобами та мотоциклами, їх ремонт
		S	Надання інших видів послуг
3	Транспортні послуги	H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
		D	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
4	Послуги з подорожей	I	Тимчасове розміщування й організація харчування
		H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
		N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
		P	Освіта
		Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
5	Послуги з будівництва	F	Будівництво
		N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
6	Послуги зі страхування	K	Фінансова та страхова діяльність
		O	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
7	Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	K	Фінансова та страхова діяльність
8	Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
		B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
		C	Переробна промисловість
		D	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
		E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
		F	Будівництво
		G	Оптова та роздрібна торгівля автотransпортними засобами та мотоциклами, їх ремонт
		H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
		I	Тимчасове розміщування й організація харчування
		J	Інформація та телекомунікації

		K	Фінансова та страхова діяльність
		L	Операції з нерухомим майном
		M	Професійна, наукова та технічна діяльність
		N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
		O	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
		P	Освіта
		Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
		R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
		S	Надання інших видів послуг
		U	Діяльність екстериторіальних організацій і органів
9	Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги	R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
		J	Інформація та телекомунікації
10	Ділові послуги	A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
		E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
		G	Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт
		M	Професійна, наукова та технічна діяльність
		N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
		L	Операції з нерухомим майном
11	Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	J	Інформація та телекомунікації
		M	Професійна, наукова та технічна діяльність
		R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
		Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
12	Державні та урядові послуги	O	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
		U	Діяльність екстериторіальних організацій і органів

Джерело:[34]

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну (магістерську) роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Швець Дарії Сергіївни

на тему: «Оцінка конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг»

Актуальність теми. Розвиток світових ринків в цілому та світового ринку послуг, зокрема стали необхідною умовою розвитку світової економіки. Сучасні зміни структури світової торгівлі послугами обумовлені вимогами сьогодення. Визначення сучасних тенденцій в світовій торгівлі послугами в умовах світової кризи, спричиненої пандемією, визначає актуальність даного дослідження.

Наукова новизна. Проведено теоретичне дослідження сучасних тенденцій в світовій торгівлі послугами в умовах світової пандемії.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Проведений аналіз теоретичного та статистичного матеріалу відповідає встановленим вимогам та в повній мірі розкриває поставлені у вступі завдання. У випускній роботі в повній мірі наочно зображені тенденції та динаміка розвитку предмету дослідження.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, МФУ України. В роботі описані перспективи розвитку світової торгівлі послугами. Теоретичні висновки та узагальнення, які викладені в роботі Швець Д. С. можуть бути використані для подальших досліджень з даного напрямку.

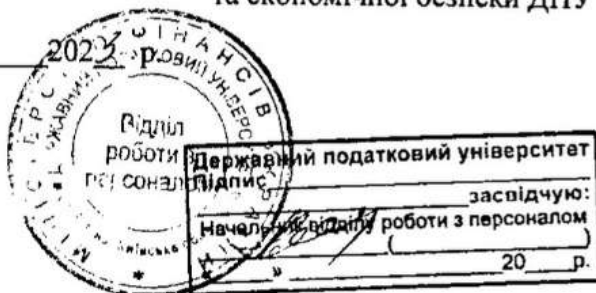
Наявність недоліків. До недоліків можна віднести, зокрема, описовість та, можливо, більш детально було б прописати перспективи світової торгівлі окремими видами послуг. Однак зазначені недоліки суттєво не впливають на якість випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи Швець Д. С.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота студентки групи Мемз 21-1 Швець Д. С. на тему «Оцінка конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг» відповідає встановленим вимогам та рекомендується до захисту (кількість балів за роботу -4).

Рецензент

Л.В.Слюсарева, д.е.н., доцент
зав.кафедри економіки, підприємництва
та економічної безпеки ДПУ

« 10 » 09

Відгук керівника кваліфікаційної (магістерської) роботи

Випускна кваліфікаційна робота студентки гр МЕМз 21-1 Швець Дарії Сергіївни на тему: «Оцінка конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг » виконана вчасно та на належному теоретичному та практичному рівнях; має необхідну кількість аналітичного матеріалу для дослідження проблематики. Відповідає встановленим, до таких видів робіт, нормам.

До недоліків можна віднести: незначні порушення при оформленні роботи, зокрема при посиланнях на джерела інформації та оформленні літературних джерел, описовість, відсутність прогнозу подальшого розвитку світової торгівлі послугами. Однак, дані зауваження суттєво не впливають на якість кваліфікаційної (магістерської) роботи студентки групи МЕМз 21-1 Швець Д. С.

Кваліфікаційна (магістерська) робота Швець Д. С. рекомендується до захисту з позитивною оцінкою.

Керівник кваліфікаційної (магістерської) роботи

(підпис)

10.12.2023

(дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну (магістерську) роботу
кваліфікаційна (магістерська) робота здобувача вищої освіти
Швець Д. С.

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «19» 01 2023 № 2 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

Н.В.Стежко

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи

Кафедра міжнародних економічних відносин

ДОВІДКА

про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Швець Дарія Сергіївна

Курс/група _____ МЕМ3-21-1 _____

Тема курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

«Оцінка конкурентоспроможності України на світовому ринку послуг»

П. І. Б. наукового керівника

Коляда О.В.

Дата захисту

08.02.2023

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 76,1 %.
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 23,9 %, цитат 0,06 %.

Провідний
фахівець

Рябенко М.С.